

DEBRECENI FŐISKOLAI LAPOK.

KIADJA A FŐISKOLAI MAGYAR IRODALMI TÁRSULAT.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Debrecen, Főiskola.

I. emelet IX. terem.

Megjelen havonta egy szám.

Felelős szerkesztő:

PÉTERFFY LÁSZLÓ.

Társ-szerkesztők:

KOÓS ELEMÉR és HAVAS GYULA.

Kiadóhivatali főnök: Tóth János.

ELŐFIZETÉSI ÁRAK:

Egész évre 5 korona.

Fél évre 2 kor. 50 fill.

Ifjúsági egyesületeknek 4 korona.

Főiskolai hallgatóknak 3 korona.

Egyes szám ára: 24 fillér.

Rákóczi az ifjúsághoz.

Ahhoz a sokhoz, amit az élet, a haza és az emberiség követel, tanulja meg a debreceni főiskolának és az egész országnak ifjúsága *Rákóczi* intelmét, hogy „nincs az a nehézség, amit a *bátorság* könnyűvé nem tenne, ha *erős akarat* járul hozzá!” Sohase felejtse el, hogy a dicsőséges fejedelem száz nemes ifjúból azért alakított nemes társaságot, hogy a tudományokban, a katonai ösmeretekben, vitézségben, lovagiaságban *ez a tanult fiatalság* legyen az ország reménye, szemefénye, büszkesége. Ne felejtse el, hogy Rákóczi akarata szerint, az „ifjúságnak kell folytatni az öregek hagyományait s a király előtt is megmutatnia, hogy a magyar nemzet semmiesetre sem engedi magát szolgálai félelemtől vezetetni, de az atyai szeretet uralmát *önként* elviseli“. Minden debreceni ifjú, minden magyar fiatal ember érezze homlokán azt a csókot, mellyel a szabadság dicső vezére illetve a hűségére felesküvő száz német ifjút, aki fejedelmével együtt foháskodott Istenhez, hogy „mivel elménket szabadulásunknak ügyekezetére méltóztattad megmozdítani: cselekedeteinket igazgassad, karjainkat erősítsed, fegyvereinket élesítsed, hogy kegyes akaratodat teljes erővel követhessük“.

Ezt a küzdelmet ma a *nemzeti műveltség* tág mezején kell folytatniok. És ezt a küzdelmet mi, öregebbek, magunk is folytatván, utána mondjuk Rákóczinak először, 1703-ban, Debrecenben kinyomtatott imádságát, amit a fejedelem mindennap elmondott a hazáért: „Engedd meg, édes urunk és kegyelmes atyánk, hogy visszafogadván kebledbe népedet: a te parancsolataidnak útjairól el ne tévelyedjünk, hanem a te igazságaidat megőrizvén, csöndességben, békességben a mi útjaink igazgattassanak“.

Dr. Márki Sándor.

Molnár Ferenc: „Az ördög“.

Mitrovics Gyula akad. tanár alkalmi előadása.

Tisztelt uraim! Elméleti fejtegetéseinket egy órára félbeszakítva, igen tanulságos lesz az esztetikai elvek és theóriák gyakorlati alkalmazása. Alkalmat nyújt erre az a körülmény, hogy Molnár Ferenc darabját, az Ördög-öt, címszerepében első kreálójától láttuk tegnap a városi színházban. Engedjék meg azért, hogy elmondjam véleményemet a szóban forgó darabról. Annál is inkább, mivel alig van a modern színművek között olyan, melyet a közönség annyira tévesen ítelt volna meg, mint ezt. Az „Ördög“-öt, mint költői és drámai munkát akarom elemezni.

Ne vegyék különködésnek, hogy a közvéleménnyel szembe helyezkedem ebben a kérdésben és hogy véleményem nagyon eltér attól, sőt határozottan ellenkezik a nagyközönség ítéletével.

Nagy elfogulatlansággal kell azért ezt a kérdést tárgyalni, mert hiszen tény, a darab bejárta Európa legnagyobb színpadjait és mondhatni, frenetikus hatást aratott mindenfelé.

Mielőtt hozzáfognánk a taglalásához, előre kell bocsátanom, hogy az a körülmény, hogy Magyarországon és a külföldön a legkiválóbb színészek nagy szeretettel játszik az „Ördög“-öt, még nem bizonyít semmit. Sok példát találunk arra, hogy a legkiválóbb színészek nagyon gyenge darabokat szeretnek a legjobban. Ennek oka az, hogy itt a művészek alkalmá nyílik az író gyengeségeiért saját egyéniségének súlyával kár pótolni a nézőt. Egressynek is kedvelt darabja volt pl. Brankovics.

Irodalmunkban kétszer foglalkoztak az Ördög-gel és szerzőjével, különösebben; először az akadémiai bíráló alkalmával Négyessy és Ferenci 1907-ben; pedig a Kisfaludy-társaság, ahol a tagságért szembe állítják most Molnárt egy még gyengébb poétával. Azonban még mindég nagyon üdvös foglalkozni vele, hiszen a mai élet forogtagában igen könnyen elmosódnak a problémák határvonalai. A színházat mostanában komolyan fenyegeti az a veszedelem, hogy a kultúra leg-hatalmasabb terjesztőjéből közönséges mulató-hellyé változik át, meglehetősen alacsony erkölcsi színvonallal. Azért fel kell vetnünk azt a kérdést: van-e hát köze az esztetikának az erkölcsiséghez? Annyival inkább tennünk kell ezt, mert az Ördög-nek határozott erkölcsi tendenciája van. Erkölcsi kérdéseket vet föl.

Ízlés és erkölcs! van-e valami köze a két-tőnek egymáshoz? Lehet-e irodalmilag, esztetikailag gáncsolni egy darabot csak azért, mert beleütközik az általános erkölcsi felfogásba? Végül ártatlan-e a szerző abban, hogy hősei az erkölcsi világregend korlátait rombolják magok körül?

A szép és jó fogalmai között semmi esetre sincs meg az a szerves kapcsolat, amelyet Gregus s vitatott posthumus széptanában. De mégis van közöttük valamelyes viszony. Utalunk az esztetikának arra az alapelvére, amely szerint szépérzelmek keletkezéséhez a testi és lelki összhang teljes és zavartalan nyugalma van szükségünk. Hogy ordinaré legyek a példákban, nem élvezhetem a műtárgyat, ha fázom, ha éhes vagyok, ha a festmény riktó színeivel zavar, ha a zene diszharmonikus hangszerelésével kínoz, ha az épület, vagy regény oktalanságaival, badarságaival sért, ha a hős jelleme valószerűtlen, ha az eseményt az író nem motiválja, ha hazudik; de nem akkor sem, ha erkölcsi felfogásával eltaszít magától, ha elborzadok attól az erkölcsi világregendről, amelyet elibém tár, vagy amit megvalósítani akar. Egyszóval, legyen az erkölcsitelenség, vagy hazugság, ami, hogy úgy mondjam, lelki közérzetemet megzavarja, már vége a széphatásnak. Így hát pozitív kapcsolat talán nincs a szép és jó között. A szépnek nem kell okvetetlenül jónak is lennie, csak ne legyen rossz. A szépnek nem kell bennem okvetetlenül erkölcsi tanulságot kiváltania, de ne is sértsen meg jobb érzéseimben. Ne legyen erkölcsös, de erkölcstelen se. Ezt már, mint ember, emberi mivoltomból kifolyólag megkövetelem. Különben elfordulok tőle. A testi erők dolgában meglehetősen gyengén felruházott ember egyedüli összetartó és ezzel együtt egyszersmind megtartó ereje is a morál. Emberi mivoltomat vetkezném hát le, ha a morállal szakítanék. Emberi mivoltomat sérti hát az, aki erkölcsi érzésemet sérti. Ezt sértve pedig senki sem gyönyörködtethet és senki sem gyönyörködhetik. Itt van a kapcsolat a jó és a szép, az irodalom, helyesebben az esztetika és morál között.

Az irodalom kétségen kívül a bűnt is színpadra viheti, amint hogy az erkölcsstan is tárgyalja a rosszat, a széptan is a rútat. De ne vállaljon vele szolidaritást. Még csak közömbös sem lehet iránta. Hiszen a közömbösség olyan holt pont lelki életünk mozgalmi közepette, amely egyáltalában nem lehet se forrása, se kísérő eleme a költészetnek. Azért, ha már elővette az író ezt a témát, ne haladjon el mellette közömbösen, ne hagyja megoldatlanul; okvetetlenül kell vele valamit csinálnia. Azért a regény, a színmű, ha nincs is tendenciája, mégis csak legsajátabb kifejezője az író egyéniségének. Ha alakjaiban egyenként nem is, de a darab egészében, bonyodalmában és kifejezésében okvetetlenül az író beszél. A megoldásban véleményt mond, ítéletet alkot és példát állít fel. Lehet, hogy nem öntudatos; lehet, hogy csak titkos sugallatra, tudattalanul, de még is világnézetet és pedig a saját világnézetét hirdeti vele. Hiszen az esztetikai érzelmek és azok fel-

keltése körül épen ez a tudattalansága, amint Kant mondja, a fogalom kategóriáinak a hiánya, nagyon jellemző mozzanat.

Vajjon összeegyeztethető-e hát „Az ördög“ világnézete az emberi együttélés erkölcsi alapjaival? Adja meg rá maga a darab a feleletet.

László, a férj, festetni viszi a feleségét, Jolánt, közös barátjukhoz a festőhöz, Jánoshoz. A festő és az asszony gyermekifjú korukban szerették egymást. De hat éve már, mióta Jolán férjnél van, bár a festő mindennapos náluk, nem jött szóba közöttük a dolog. Nincs jogunk kételkedni benne, a fiatal pár boldog volt egymással. Ekkor, mintegy deus ex machina, előáll az ördög; suggestív fellépésével erőre juttatja a régi szenvedélyeket: elrontja a festőnek, Jolántól; talán villámhárítóul is, tervezett házasságát s a démon hálójában vergődő asszonyt a festő karjaiba s ezzel az örvénybe taszítja...

Költők és művészek gyakran példázták már a szenvedélyek pusztító hatalmát és jogait. Ez ábrázolásuknak egyik fő célja és tárgya. Igen, mert ez része a valóságnak, része az igazságnak. Része, de nem az egész. Látjuk az életben is, a művészetben is a szenvedélyek tobzódását; de látjuk pusztítását és kimerülését is. Látjuk a vihart, amit fölkelt; de a romokat is, amiket maga után hagy. A kettő együtt teljes; a kettő együtt az igazság. Az élet és szinpadok nagy tragédiái egyaránt ezt bizonyítják. Egyik a másik nélkül hazugság, öncsalás, a való kiforgatása. Ha író viszi a szinpadra, festő a vásznára, egyiket a másik nélkül, fél dolgot ad és így eljárása vagy tudatos ferdítés, vagy csodálatos szűk látkörnek a tanúbizonysága. Egyiküknek sincs joga a figyelemre.

De ha a szenvedély követeli a maga jogait és a szenvedélynek illetően követelőzését példázza a költő, bárha a következmények, a rombolás nélkül is, hagyján, még csak félhíba. Hagyjunk fel a vitával; ha egyszer az író ízlése csak a féligazságokat tűri meg, mi nem tehetünk róla. Nem az élet, nem az igazság, amit elibénk tálal, de mégis *valami* abból; habár tudatlanul, avagy tendenciózusan megcsontított része is a valóságnak.

„Az ördög“-ben azonban ezt a szenvedélyt nem látjuk sehol. A szenvedély helyét az ördög szimbolikus alakja foglalja el, akinek lénye semmivel sem reálisabb az ókori epos deus ex machináinál; szerepe semmivel sem becsületesebb és tartalmasabb a champagner gőzében rejlő érveknél és erkölcsi tartalomnál.

Jolán hat éve van férjnél és soha köztük még csak célzás sem volt a régi viszonyra. Mikor a festőnél magukra maradnak, először hozzák szóba a régi emlékeket, de diszkrét formában, a szenvedély nyoma nélkül. Jolánra nézve

legalább mindenesetre így. Nem is önmagukból fejlődik ezután sem a lelki bonyodalom, hanem az ördög, mintegy második Svengáli, csalja őket tovább a szédítő szakadékok felé. Ha az ördög magukra hagyja őket, mentek volna kiki a maga útján. Egyikökben sem él olyan lelki kényszer, mely kitörésre és új bonyodalmakra vezethetne. Egyszóval hiányzik belőlük a benső szenvedélynek új alakulásokat és jogokat követelő minden ereje. Hiszen hat éve élnek egymás mellett békés nyugalomban.

Az ördög tehát — újból ismételjük — merőben külső alak, merőben szimbolum.

És ez súlyosbító körülmény az ördögnek szájába adott erkölcsi elveknek a megítélésénél is! A szenvedélynek joga van túlozni, joga van az erkölcsi világrénddel szembe szállni. Joga van pusztítani; először, mert ez a természete s másodsor, mert a maga felhánnya romok úgyszólván őt magát fogják összezúzni, alátemetni; egyszóval „megfizet érte“, amint írónk mondaná. Molnár Ferenc higgadt, kimért, számító ördöge azonban diadalmasan hirdeti a sátáni tant: „Ha bort iszol, tönkre mégy belé. De amíg részeg vagy, kis, fehér angyalok muzsikálnak a szívedbe. Megszenvedsz érte, de megéri. A cukortól elváslik a fogad. De édes volt. A legszebb nótáitokba belehal, aki csinálta. Szegény emberi virtus spórolni, ellökni a bort, a nótát, az asszonyi száját... Az élet arra való, hogy elégjetez benne! Forrni kell, égni, másokat végig tiporni!“ Satis superque.

A szerző és védői részéről készen vagyunk a fölöttes mosolyra: gyalró félreértés; hiszen az ördög tulajdonképen maga a szenvedély, a viszonyoktól szétválasztott szerelmesek szenvedélye!

Hiszen voltaképen mi sem állítunk mást. Azt mondtuk, hogy az ördög szimbolum; belső énünk aljas, nemtelen, a sárba, erkölcsi rothadásba vonzó hajlamainak szimboluma. Csakhogy ez a szimbolizálás visszaesést jelent a költői elvek fejlődésében, vagy, ami még talán rosszabb, kitérészt a költői feladatok elől s ezzel az írói tehetlenség nyílt bevallását.

Félre ne értsünk. A poétikában sem vagyunk az orthodox dogmatizmus hívei; fejlődésnek, változásnak, mint mindenütt, itt is belye van. A műfajok keretein és úgynevezett szabályain, szentintünk, szabadon tágíthat az idő és a költő zsenije. Csakhogy minden változás belső szükség eredménye legyen és haladást, fejlődést jelentsen, ne visszaesést. Elfogadjuk mindenben a kételkedés cartésiusi elvét itt is és készek vagyunk századok óta kipróbált alapelvek helytelenségéről is meggyőzetni magunkat, ha az érvelés észszerű és az új a megtagadott régivel szemben továbbhaladást képvisel. De a szenvedélyek olyatén szimbolizálása, aminővel „Az ördög“-ben találkozunk, épen megütközést okoz.

A drámában ugyanis minden mozzanatot, minden kicsi fejlődést meg kell okolni és pedig, mert mással nem lehet, a hősök egyéniségével. Itt nem ér rá a költő magyarázgatni; nincs módja a hiányzó vonásokat személyes közléseivel pótolgatni s a viszonyok, a környezet hatalmát kényelmesen festegetni. A hősök cselekvéseiből ismerjük meg a hősök jellemét s viszont a hősök jelleméből értjük meg cselekvéseiket. A drámaírónak nincsen módja másként cselekedni. S mégis, ha így nem tud dolgozni, színmű helyett céltalan fecsegést ad. Ezért még a görög drámában is a cselekvésben emberileg résztvevő egyéniségekké váltak az istenek, ha már egyszer szinpadra léptek. Mennyivel inkább így kell lenni a modern drámában, ideértve minden változatát. Korunk realizmusával, természettudományi világ-nézetével ellenkezik minden valótlanág, minden szimbólum, minden allegorizálás. Ha cselszövőre van szükség, léptesse fel Jágót, vagy Biberachot, de nem Mefisztót, Lucifert és az ördögöt. Az érdekek számai és a való élet egysége fűzze össze az alakokat; mindez pedig egyéniséget föltételez, mert a valóságban nincs sehol abstrakció.

„Az ördög“ nem győz meg bennünket ezeknek az ellenkezőjéről. Már pedig csak annak van joga újítani, aki az újításhoz való jogát a szükséggel és lehetőséggel, tehetsége útján, igazolja. Molnárnak ez nem sikerült.

Eljárásának forrásait tehát minden valószínűség szerint az írói szeszélyben, az újdonsághajhászásban és a szenvedélyek rajzolásának írói tehetetlenségében kell keresni. S mindezekon kívül talán még egy más valamiben: sejtette az író, hogy nincs oly elvetemült földi ember, aki az ördög maximáit ajkaira venné. Ember idáig nem aljasodhatik s ha valaki mégis ilyen szerepben tetszelegne magának, a közönség józan ítélete mint emberben hihetlent utasítaná vissza. Itt is könnyített hát az író magán, mert nem kellett alakját valóságosává, elbihetővé tennie és hogy az emberi érdekszálak őt is hozzáfűzzék a társasághoz, nem kellett a mesének emez új elemeiről gondoskodnia.

Csak hogy ennek a kényelemnek ismét a darab adja meg az árát. A férj, természetesen kívül esvén a játékon, a tulajdonképeni szereplők száma mindössze három, mert Elza, a menyasszonyjelölt egészen fölösleges alak. A festő és ő között tervezett összeköttetés csak azért indul meg, hogy ismét abba maradjon. A megmaradt három hős közül az egyiknek, az ördögnek, egyénileg voltaképen semmi köze az eseményekhez; se kára, se haszna azokból; emberileg semmi viszony sincs közte, a szereplők és a nézők között. Hideg, absztrakt szimbólumával valamennyinek fölötte, helyesebben alatta áll. A még meglevő két alak között pedig voltaképen semmi sem

történik. Hanem ha az, hogy Jolán az ördög diktálására ír egy olyan tartalmú levelet, amelynek ép az ellenkezőjét akarta papírra vetni, azután meg a levél kézbesítését is szeretné meg nem történné tenni; amikor pedig kisül, hogy csakugyan nem jutott el a címzetthez, olyan boldogságba ringatja magát, mintha a levél elküldésétől várta volna minden szerencséjét. Igazán csodálkozunk ezen a galimathiaszon, de még inkább az író vakmerőségén, amellyel mindezeket egymásra hányja és amellyel a közönség struccgyomráról még a legképtelenebb badarságok elfogadását és megemésztését is feltételezi.

Ez egyszer azonban bebizonyosodott, hogy csakugyan bátraké a szerencse. „Az ördög“ szinpadai sikere csakugyan eltagadhatatlan. Ezt azonban nem irodalmi értékének köszönheti. Okait egészen más dolgokban kell keresnünk. Először is a fővárosi színházak egy részének abban a régóta tartó s immár bizonyos mértékig sikerre vezetett törekvésében, hogy érzékingerlő pongyolásokkal egymásra licitáljanak és ezzel a tömegeket magukhoz édesgessék. A nemes versenynek meg is lett a kellő eredménye, mert a közönség jókora részének az ízlése tökéletesen leromlott, másrésze pedig szinte kezd kiabrándulni a színházak kulturális hivatása fölől táplált nézeteiből.

Azért a mai közönség ítélete nem bizonyítotték a darab mellett. Hiszen volt idő, mikor bachanáliák kellettek és volt idő, mikor passziójátékok és moráliák elégitették ki a közönség ízlését. De azért mégsem ezek lettek a drámai költészetben vezető műfajokká.

A darab sikerének másik magyarázata a túlságig hajszolt szellemeskedés. Az ördög tüzi-játék módjára szakadatlanul szórja ötleteinek, szójátékainak legtöbbszörre üres sziporkáit. A szakadatlanul pufogó, sistergő, szikrázó és lángoló tüzkévék minden egyébtől elvonják, lekötik és aztán elkápráztatják, kifárasztják a lelket. Úgy, hogy az ízlésében megbabonázott, leszédített néző utóbb azt hiszi, hogy valami nagyszerűséget látott. És csak ha mámorából kijózanul s a hallottakon kissé gondolkozni kezd, akkor veszi észre, hogy a rakéták szétszórta puskapora után csak hamu és salak maradt. De hát, úgy látszik, kevés azoknak a száma, akik gondolkozni szoktak és szeretnek.

Összefoglalva a mondottakat, a darab nemcsak hogy festi az erkölcsi rothadást, hanem egyenesen glorifikálja a feslettséget. Ezzel az erkölcsi érzést sértve meg, a fejlett, fegyelmezett ízlés alapelveibe ütközik bele. A szenvedélyek rajza elől kitér s az estvét az ördög életelen és mesterkelt machinációi töltik ki, üres szellemeskedésekkel kábítva el a publikumot. Minden igazi cselekmény hiányzik belőle. Az alakoktól abstrahálva szenvedélyeiket, megfosztja

öket egyéniségüktől s ész és szív nélkül mozgó bábokká válnak a gonoszság extractumává fagyasztott ördögnek kezében. A darabnak hivatalos címe vígjáték, de ez is csak az író cinizmusát mutatja: két, állítólag egymásért égő szív komoly dolgának eligazításához és a szerelem etikájának a tisztázásához a kacagó világot tartja legmegfelelőbb környezetnek.

Így „Az ördög“ irodalmilag is értéktelen. Ezért az Akadémia bölcsen cselekedett, mikor a jutalmat tőle egyhangúlag megtagadta. Bölcsen cselekedett, mert a magyar nemzeti költészetet igyekezett ezzel megoltalmazni a betolakodó idegen szellem trágárságaitól. A gyors és nagymértékű assimiláció, amelyet társadalmunk főleg középső rétegeiben a múlt század közepétől végrehajtott, bizonyos tekintetben módosította és pedig károsan módosította, a magyarság fajsúlyát. Az idegen irodalmi és kulturális irányoknak a gyors fejlődéssel együtt járó erős beáramlása is megzavarta a közizlés nemzeti karakterét. Nyelvünk meghamisítása ellen erős ellenhatást fejtenek ki a szakfolyóiratok s általában hatalmas lendületet vett és európai színvonalra emelkedett nyelvészeti irodalmunk. A művészetek és a szépirodalom terén azonban már sokkal mostohábbak a viszonyok. Itt sokkal nehezebb feladat a nemzeti szellem megóvása, mert a kérdés a maga egészében nincsen még tisztázva. De épen azért kétszeresen nagy és komoly feladat vár a hivatása tudatában levő kritikára. Irodalmunk nemzeti jellegének a megóvása céljából örködni kell a felett, hogy ez az irodalom el ne veszítse kapcsolatát a múlttal, mert csak a múlt nyomain fejlődhetik egészséges szellemben a jövő; örködni kell a felett, hogy az irodalom ne csak egy szűk, esetleg megrontott légkörben élő társadalmi rétegnek, vagy épen csak divatos külföldi irányzatnak — mint például a perverz angol zseni, Wilde Oszkár beteges szellemének — legyen a kifejezője, hanem szellemében, ízlésében lehetőleg a nemzet egészére támaszkodjék. Ha valamely irodalom elveszti kapcsolatát a múlttal és a nemzet egészének a jellemével, akkor vagy meghamisítójává lesz a nemzeti génusznak, ez pedig nemzetgyilkolás, vagy pedig élettelen, csinált könyvirodalommá válik, aminő a középkori latinság irodalma volt. Ennek pedig nincsen hivatása és így a lételhez sem joga, s mint ilyen, kárbavesztett erő kifejtés.

Népköltészetünk s irodalmunk tanulmányozása pedig — amint egy más helyen igyekszem kimutatni — arról győz meg bennünket, hogy erkölcsi kérdésekben a tisztaság komolyság, a való tárgyalásánál pedig a reális érzék népünknek s ezzel irodalmunknak is fő jellemvonásai.

Ezért a nemzeti génusz kérlelhetetlenül utasítja vissza „Az ördög“-nek irodalmi ízlésünk ellen meggondolatlanul elkövetett merényletét.

Tisztelt uraim! Miután így teljesen elítélőleg nyilatkoztam a Molnár „Ördög“-éről, még egy kérdésre tartozom felelettel. Hogyan van hát mégis, hogy a magyar színházi közönség egyhaugú lelkesedéssel fogadta, sőt a külföldön is nagy sikerei voltak? Hogyan, hát korunk egész közönsége téved velem s néhány akadémikussal szemben? Hiszen itt épen saját álláspontomba botlok bele, mikor esztetikai rendszeremről tudják, hogy a tetszéstől teszem függővé a mű esztetikai becsét. Csakhogy gondoljuk meg uraim, hogy itt egy éles distinkcióra van szükség. Sok mindenféle tetszhetik, ami azért nagyon távol áll az eszthezistól. Tetszik pl. az asztali élvezet gyönyöre; sokaknak tetszik a trágár obscoenitás; sokaknak a perversz gyönyörök izgalmi. A színházba járó bözönség nagy része nem is művészi gyönyöröket keres, hanem inkább valami aféléket, amelyek az előbbi sorhoz vannak közelebb, semmint az esztetikai élvezetek gyöngéd és finom formáihoz. A színpad ma már, úgy látszik, letesz a művészi ambíciók kizárólagosságáról. A színpad ma már inkább mulatóhely, semmint műintézet; orfeumok, kabarék és varieték lealacsonyult versenytársa. Ha az ezekben megszokott élvezeteket keressük az „Ördög“-ben, ezeket eléggé művészi mezben találjuk meg benne.

De még az sem zavarna meg, ha a művészet nevében kérnének az „Ördög“-nek polgárjogot a Parnasszuson. Saját korunk művészetével szemben a közizlésnek pillanatnyilag mindig igaza van. Igazi és maradandó művészi és irodalmi értékek megállapításában azonban igen gyakran téved. S itt aztán már hosszabb idő lefolyásától kell várnunk maradandóbb ítéletek megállapítását. És épen azért azok az idők növelik nagyra a művészeit, amikor közizlés és nagy művészek egymásra akadnak. A görög clasicismus, a németalföldi, olasz és francia renaissance, Shakespeare és kora nem minden évtizedben ismétlődnek. De azért vitathatjuk-e, hogy emberileg és művésziileg a décadence többet ér ezeknél, mert korukban ezzel is beérték?

HAJNAL.

*Az alvó erdőn lilazöld fénygel
Nevelve röppent végig egy árnyék.
És szárnya nyomán egy mély lehelettel
Harmatos fényben föltrezen halkan
Az egész tájék. — Mint megnyílt szemem,
Fény siklik át a tó sima tükrén
És könnyű sellők jönnek hirtelen
S el-elsuhannak, kacagva, fűrgén.
Az álomittas, mámoros lombok
Hajnalos lázban tapsra kelnek,
Alattuk fűрге manók, koboldok
Táncolnak, futnak, énekelnek —*

És dalra kél a víg madárhad,
 Hajlonganak a virágszűzek
 S e glóriázó harmóniába
 Harangvirágok csöngettyűznek, —
 És dalolva és hahotázva
 Harangvirágok csöngettyűznek...
 ...S míg a föld vár, vár hallelujázva,
 Kigyúl Kelet rózsaszín fényben —
 S kibontakozva, közelgve halkan,
 Széltérjedt szárnyal, mozdulatlan
 Egy fehér hattyú száll az égen...

Darvas János.

A hintaló.

Írta: Vándor Iván.

Egyed a fasorban sétált. Kristályos, fagyos csend ülte meg a zuzmarától fehér erdőt és kereteket. Egyed író, tehát fokozott gyönyörűséggel nézte a sugarak villanásának bájos játékát. Úgy érezte, mintha kacagó, csípős ötletek hancuroznanak körülötte a levegőben. Pompás kedve lett, mert sikerült elhítenie magával, hogy ő most örökre elmenekült az ostobák és hazugok dicsőségére berendezett kölabirint unalma elől. Felfedezte, hogy a nagy, világító messzeségben két élő lény lélezkedik csupán. Ő az egyik. A másik a szédítő magasra szökött jegenye leghegyén egy óriási, okos holló. A holló úgy pihent a vékony ágacsokán, mint egy darabka, napsütésbe tévedt viharfelhő.

Egyed megállott és köszöntötte a madarat. Különböző ötletek, emlékek, gyermekmesék foszlányai kergetőztek a szeme előtt. Egyszerre csak eszébe jutott egyik barátja, kit évek óta nem látott, akivel együtt járt iskolába és aki nagyon szerette Poë holló-versét. Egyed mint valami vilárlást, maga előtt látta ezt a barátját, Kálmánt. Aztán elkezdett vele foglalkozni. Gyönyörű tulajdonságokat fedezett föl a fiúban. Milyen becsületes és intelligens. Csöndes, érzékeny, finom lélek. Önbizalom nélküli rajongó. Csupa pontosság és szemérmesen titkolt ambíció. Persze nem halad előre. Brutalitás nélkül való ember, kire gondolkozás nélkül rátapos az élet.

Egyed nagy élvezettel rajzolgatta a Kálmán alakját. Különbben is gyakran szórakozott azzal, hogy darabokra szedte a legjobb barátját, vagy halálos ellenségét.

Ennek a fiúnak az a baja, hogy komolyan vesz mindent. Tulságosan érzékeny, gondolta és belenézett a téli verőfénybe.

Szegény ember, kiből soha sem lesz gazdag ember. Hiányzik belőle a kitartó szemtelenség, amit ügyességnek szoktak nevezni.

Egyedül járó ember, értékes ember, aki el fog veszni a szürke tömegben...

Egyed hirtelen megállott és szemrehányást

tett magának, amiért elhanyagolta ezt az embert. Isten tudja, mióta nem látta. Egy pár sértest vágott a tulajdon fejéhez, amennyiben — másokhoz hasonlította önmagát. Azokhoz, kik a szerencsések udvarához sorakoznak és elfeledkeznek arról, kit Fortuna nem vett az ölébe.

Egyed keserű csodálattal tekintett a Pénzre, erre a borzasztóan erkölcstelen csodatévőre és megfordult. Az jutott eszébe, meglátogatja Kálmánt. Valami arra ösztönözte, hogy siessen. Csaknem futva ment végig a fasoron.

Szembe jött vele egy üres kocsi, abba beleugrott és ráparancsolt a kocsisra, hajtson. Értetetlen idegesség vett rajta erőt és kergette...

Futva ment fel a lépcsőn, alig kopogtatott, nem várta meg a *szabad*-ot, berontott a szobába.

Az Egyed váratlan megjelenése egy kis zavart szült. Kálmán fölugrott az íróasztal mellől és a fiókba sepeget néhány levelet és *valamit*. Egyed a nagy sietség ellenére is meglátta azt a valamit, amelynek olyan színe volt, mint a decemberi esti égnek: dermesztően kék. Ösmerte ezt a kéket. A browning csövének van ilyen színe.

Ezenkívül egy boriték is maradt az asztalon. Szép, határozott betűvel ez volt ráírva: a Rendőrségnek. A házigazda mosolyogva szorongatta az író kezét. Egyed sápadt lett és azt gondolta: Éppen a tizenkettedik órában jöttem. Ez az ember meg akarta magát ölni.

Az író ember mindent tudni vágyása és az öröm, hogy most ide betoppant, legyőzte ideges fölindulását. Úgy tett, mintha semmit sem vett volna észre. Leül, titokban kémleli a barátja nagyon halvány, nyugodt arcát. Beszélgetnek.

Egyed: Nem zavarlak?

Kálmán: Csöppet sem. Szívemből örülök, hogy látlak.

Egyed (hangosabban beszél, mint rendesen, mintha nagyon jókedvű lenne. Valójában a Kálmán csöndes elszántsága, melyet a szemében lát, kétségbeejtette és ezt akarja leplezni. Villámgyorsan száguldanak az agyában a gondolatok, hogy mentse meg ezt az embert, közben persze egészen másról beszél): Nem akartam az ajtód előtt elmenni, hogy be ne térjek. Ezer esztendeje nem láttalak. Te ugyan feléje sem nézel az embernek.

Kálmán (derűs nyugalommal néz rá. A mindennel leszámolt ember nyugalmával): Tudod, hogy nem megyek sehova. De azért figyelemmel kísérem a sikereidet és örülök neki.

Egyed (könyökig meg van hatva, hogy ez a halálra készülő a sikereit emlegeti és elhatározza, hogy kivallatja, mi baja és itt marad nála. Egy percig sem hagyja egyedül): Az én sikereim! Egy csomó tarka-barkaság, ami tetszett véletlenül! Az értékes évek most következnek.

Harminctól-negyvenig. Ez a legszebb idő. Neked is most következik a legszebb idő.

Kálmán (konyakot tölt két kis pohárba. Egyed csodálkozva figyel, milyen biztos a keze): A legtöbb embernek az a legszebb ideje, amelyik soha sem jön el. Szervusz! A sikereidre.

Egyed (azon töri a fejét, hogy vegye ki ebből a fiúból a titkát és szeretettel mondja): Egészségedre!

Beszélgetni próbálnak tovább, de mintha elfogyott volna a szavuk.

Kálmán (szórakozottan kérdezősködik): Sok terved van a jövőre? Mit csinálsz mindig?

Egyed (lopva nézi és egyetlen szóval felel. Tudatosan vette elő éppen ezt a szót): Élek.

Ez a szó különösen hat Kálmánra. Az arcáról eltűnteti a nemtörődömséget és sötét rajokban gondolatokat gyűjt a feje köré. A szemében mohó kíváncsiság csillámlik, mintha nagy titokra várna feleletet. Előre hajlik ültében. A hangja elárulja rendkívüli idegességét:

— Te, tudod te, miért élsz?

Egyed (míg könnyed hangon odadobja a feleletet, egyetlen mozdulatát sem téveszti el Kálmánnak. Elhatározza, hogy különböző szempontokból fogja megvilágítani ezt a kérdést. — Amelyik legjobban a barátja egyéniségéhez símúl, annál veszi föl a fonalat): Hogy miért élek? Mert az életnek gyönyörű hazugságai vannak. Pompás, színes hazugságai, a melyek elfoglalják, szórakoztatják az embert.

Kálmán: Te a hazugságért élsz? Azért nem érdemes élni.

Egyed: Mindenki azért él, aki kellemesen, okosan és jól él. A hazugság az embernek, ennek a nagyra nőtt gyermeknek a játékszere. Az értelmes unatkozó gyermek, ha nincs mivel játszania, magára gyűjtja a házat. Ezért óvatosságból kell, hogy meglegyen mindenkinek a maga külön egyéni hazugsága, amivel az élete végéig elszórakozzék.

Kálmán (bágyadtan hátradől a székén, de azért látszik az arcán, hogy érdeklődik): Mit értesz te hazugságon? Érzem, hogy nálad mást jelent ez a szó.

Egyed: Mindent. A más igazságát, mindent, a mi szép, a mi kedves, barátságos, a mi szint ad az életnek.

Kálmán: Érdekes. És neked nincs igazságod?

Egyed: Van, de nem élek vele. Az én igazságom rút, fájdalmas, mint a véres seb. Rosszúl esik rá nézni, tehát — nem nézek rá.

Kálmán: Mindenkinek olyan az igazsága, mint a véres seb.

Egyed: Nem értem, miért kell azt egyre nézni.

Kálmán: Némelyik embernek — kell.

(Újra ólomlábon járnak a szavak. A házi gazda arca olyan, mint a becsapott könyv: nem árul el egyetlen gondolatot sem. Csak az látszik rajta, hogy fáradt.)

— Neked jó dolgod van. Te kiváltál a mindenki közül, legalább nem nyel el nyomtalanul az ember-tenger. Ez a hideg, szomorú óceán.

Egyed: Jó dolgom van, mert fölkaptam a hintalovamra. Aztán, neki a fellegeknek... a napnak... Ott süt kérezem, ott melegszem és hazudom... Káprázatosan, csodaszépen, harmónikusán hazudom... És jó nekem, mert hiszem, amit hazudom.

Kálmán (a ki nagyon szórakozott, csak azt figyel meg, hogy a „napnak, ott süt kérezem“... Erre felel): Vannak, kik napsütésben élnek. Ezeknek érdemes itt lenni... A szabadoknak, — mert még ma is vannak rabszolgák — a tekintélyeseknek.

Egyed: Amíg egyetlen tökfilkó tekintélyre vergődik, azért, mert van nála ostobább is, addig nem kell a — tekintély.

Kálmán (beteges makacssággal): De azért mégis van olyan, akinek érdemes élni. Ismerek embereket, akiket nem bánt senki, kiket a tenyerébe kapott a sors és körülvelt izléssel, szeretettel, vidámsággal és életkedvvel. Akik örülnek és van minek örülniök. És akiket mi, szegény árnyékban járók, tisztelettel és alázattal nézünk. Azt gondolom, ezek a szegény árnyékban járók csak azért születtek, hogy a napban élők gyönyörűségét — nézzék. Ez azonban nagyon unalmas. Azt látni, hogy az én vágyaim másnak teljesülnek... mindig másnak — és én a hátamra csak korbácsütést kapok... Ez unalmas. Az is rettenetes dolog, hogy tud egy árnyékban járó vágyini... Apróságokért... egy szőnyegért, egy asszonyért! Hogy kívánja a harmóniát, amit soha sem érhet el... Mert a szép, amihez azt képzeled bolondos perceiben, mindenkinek joga van, aki megéri és megérti — nagyon drága. A lelki szépség, a sokat hangoztatott lelki harmónia is drága pénzen szereshető meg... Te most azt hiszed, nagyon alantasan járó emberrel diskurálsz. Pedig az én tragédiám éppen az, hogy valami jobbat akarok... Egy kis kék eget... Sok művészetet... Embereket magam körül, akik teremtenek, akik elmések, akik nem csődülnek csak azok után, akiktől hasznot remélnek. Egy illatos bőrű, üde asszonyt szeretnék... aki selyemben járna, okos lenne, vidám és az enyém. A mint sejted, tenger dolog van még, amiről le kell mondanom. Minden nap lemondok valamiről... Ezt az ember végre is megunja... Egészen tegnapig azt gondoltam, az emberrel szemben kötelezve van az élet valamire, ha nem is mindenre, de valamire... Tegnap

azonban beláttam, hogy ez tévedés. Az ember nem tehet róla, ha születik, de arra semmi sem kényszeríti, hogy unatkozzék...

Egyed (odaadná az élete utolsó esztendejét, ha tudná, mi történt tegnap. De kérdezni nem meri. Hallgat. Így reméli, hogy Kálmán tovább fog beszélni).

(Hosszú csönd lett ismét. Mintha egy sereg holló kiterjesztett szárnyal lebegne a két férfi feje fölött. Egyszerre csak Kálmán elkezd nevetni.)

— Képzeld, tegnap meggyanusítottak, hogy loptam. Valami titkot, vagy aktát vagy mit. Az egész hivatalban én vagyok legjobban rászorúlva arra, hogy lopjak, tehát engem vett elő a főnök. Ismered azt az embert? Önfefü, kegyetlen, barom. És tapintatlan.

(Kálmán itt félbeszakítja a beszédét. Valamit néz, ami nincs itt, de ő látja.)

Egyed: Véd meg magad.

Kálmán: Én álljak ki egy-özön ostoba kérdést; feleljek arra, amit nem tudok és érzem magamon az emberek alkalmatlan gyanakvó tekintetét!

Egyed: De...

Kálmán: Semmi de. Amint egy ember elhitte rólam, hogy tolvaj vagyok, nem érdemes becsületesnek lenni.

Egyed: De nem hitte el senki.

Kálmán: Amíg az öreg beszélt, a szobája ajtaja nyitva volt és bejött a lánya. Megállott az apja íróasztala mellett és rám nézett. Meg volt ijedve attól, amit hallott... Szép leány. Selymes bőru, illatos hajú, nagyszemü, amelyet mindig kerestem... És elhitte minden szavát az apjának. Láttam, hogy hitte... Vesszöt futottam egy örült szavainak és egy leány tekintetének a csapásai közt. Ez fájt. Annyira fájt, hogy az már érdekes volt. Mert komplikált fájdalom volt. Az is égetett, hogy hitte. Ez tegnap volt. Ma már nem érdekel a dolog.

Egyed (Most már tisztán lát és mosolyog): Tudod, mit kell tenned?

Kálmán: Te mit tennél?

Egyed: Bezáratnám az öreget és elvinném a lányát.

Kálmán: Ez örülség. Hiszen elhitte.

Egyed: (gondolkozás nélkül): Nem hitte.

Kálmán: Honnét tudod? Mondta?

Egyed: (gyönyörrel hazudik): Mondta. Mondta. Ő küldött ide. Izente neked.

Kálmán (olyan mozdulatot tesz, mintha meg akarná ölelni a végtelenséget.)

Egyed (most már a helyzet ura és diktál): Az öreget meg kell tanítanod. Nem szabad meghátrálnod, tárgyalásra kell kényszerítened a dolgot. Az nem elég, hogy négy szem közt ki fog sülni az igazság. Neked példát kell statuálnod.

Neked föl kell emelni a kezedet, neked büntetni kell a rajtad esett sérelemért.

(Azt látja, hogy szavainak nincsen elég nagy hatása és lelkesebben folytatja:)

— Ezt kell tenned. Nem csupán magadért vagy azért a lányért. Te most nem egy ember vagy, hanem egy egész társadalmi osztály. A te sérelmed ezrek sérelme. Te missziót teljesítesz. Pörölyt ragadsz és összezúzol egy csomó főnöki brutalitást, önkényt, durvaságot. A hatalmasabb merészségét. Előjössz az árnyékból, kiállsz a napra és megtanítod a Baj, a Gond és a Szegénység tiszteletére a gondtalanokat és léhákat. Egész hadsereg fog hozzád csatlakozni, úri, művelt, érzékeny csapat, mely hallgatva tűr és várja a Messiását.

Kálmán (most már egészen megváltozott: Életszínü az arca, mintha jó bort ivott volna. A szeme csillog. Gondolkozik. Közben az asztalon a Marseillaise ütemeit veri ki): Igazad van. Nemcsak rólam van szó. De az igazságról van szó. Ezért érdemes élni és harcolni...

(Sokat beszél az igazságról, a más érdekéről és egyre jobban lelkesedik.)

Egyed (holdogan konstatálja, hogy Kálmánt sikerült fölültetni a hintalóra és a fiú vágatni kezd a fellegeknek, a napnak és máris melegszik. A kalapját keresi, menni akar. Nem félti többé itthagyni kettősben a browningjával. A kezébe adott egy pompás játékot, el fog vele szórakozni. Nem gyűjtja magára a házat.): Ne feledd. Az igazságért küzdeni keveseknek adatott erő és tehetség. Irigyellek, barátom.

Kálmán (mosolyog és úgy megszorítja az Egyed kezét, hogy az ujjait majd összeropantja): Igazad van. De te, kinek van tehetséged, miért nem szenteled valami szép célnak? Mi a te hazugságod?

Egyed: Hogy segíték én is építeni azt a várost, a melyben az igazság nem lesz bántó, fájdalmas, mint a vérző seb. A viszontlátásra.

Kálmán (jókedvűen): A viszontlátásra.

Hét görög város.

„Smyrna, Rhodos, Kolophon, Salamis, Khios, Argos, Athenae“ . . .

A hét város, ahol dalolva élt Homeros,
Ahol hegyen-síkon áradt, csengett a dal,
Ahol csókolt, dalolt sok isten s hősi heros,
Mind tiszta, könnyű szív, mind boldog fiatal;
A hét város tűnik fel forró, fáradt fejembe,
A gyermeki regékből emlékszem rájuk én,
A regés városokra, az istenes hegyekre,
Mesés mezőkre, hol süt az enyhelángú fény;
És áldott egyszerű lelkedre szent poeta —
S most térdrehullani szeretnék, emberek . . .
Úgy cseng nekem e sor most, mint reggel járva néha,
Ha májusi mezőn orrom, szemem remeg

Az illattól, a fénytől, a zengő dús színektől;
Vagy mint egy boldog illat, mit egy szegfű szerez;
E szürke, egyszerű sor, mint zsenge levelekről
Pergő hűsízű harmat fejemre permetez . . .

Komlós Aladár.

Tüntetés.

Lenn ezrek, ezrek járnak énekelve,
Dalolnak égve, éhesen, dühvel.
Lenn vágy és szenvedély ég a szívekbe,
A lelkesülés szent vaksága ver.

A hit lenn már-már szinte harcra kelne,
Oly mámoros az utca odalenn.
De nincs se hit, se cél az én szívembe,
Ó szkeptikus, szegény, szegény szívem! . . .

Ó lelkesülés, áradásos áram,
Reszkess át rajtam újra tűzben, árban,
Hiszen te fűjsz csak életet a szájba!

Ó mámor, mámor, áloé virága,
Fakadj föl bennem, részegíteni újra —
Ó hit, várlak, lelkemben térdrehullva!

Komlós Aladár.

Egy nap

a debreceni főiskolai „Magyar irodalmi
önképző társulat“ életéből 1874-ben.

(Egykorú naplóból.)

Az 1857-ik évben újra életre támadt Önképző Társulat, melynek 1873—74-ik tanévben 70 tagja volt, elnöke Rózsa Sándor (jelenleg főiskolai pénztárnok), felügyelő tanára pedig alulírott volt, — záró ülését 1874 június 28-án vasárnap délelőtt fél 11 órakor tartotta meg. A tagok előre felügyelő tanárukat kérték fel az ünnepélyen megnyitó beszéd tartására.

Egyike volt a záró ülés a Társulat oly népes gyűlésének, miről a közelkorúak sem emlékeztek. A szűk hely miatt át kellett tenni az ülést az énekerembe. Megtisztelte e gyűlést megjelentésével a püspök Révész Bálint (aki az I. korszakban 1842-ben maga is lelkes vezére vala e társulatnak), Némethi Károly debreceni lelkész, Dr. Zelizi Dániel orvos és reáliskolai tanár. Az üdvözlő-menyitó beszéd három pont körül forgott, ú. m. a) a Társulat az önkormányzás megvalósítója, „önkormányzat az a szárny, mellyel lehet repülni, enélkül a sas is földre hull s a bérc ormokra el nem juthatna, a port tapossa csak“; b) a 2-ik része szólt a társulatról, mint szellemi téren folyó olimpiai játékról; „a szellemi erők tornászata, hol a vesztes fél is a maga erejét fokozza s a belső haszon elmaradhatatlan“; c) végre mint a haladás képéről, „a célok foly-

tonos tünése, azokért küzdés, a célnak a célja; magának a haladásnak lényege az örök ifjúság; alkotó elemei: tudomány, erény, vallás és szellemiség a tökély arany keretében“. A megnyitó beszéd vége hangoztatta „nem vagyok kénytelen lélekben a társulat működése felett elborúlni; sohase történjék az meg, hogy az ifjúságra azt írja fel valaha az idő, mit egy erdélyi költőnél írva találok „romja vagyok csak régi erőmnek“, — önöknek még romokból is építeni kell“.

A gyűlés sikeres volt, 4 pályamű bírálata olvastatott; a románc-pályázat nyertes írója Kósa Ede 4. éves hithallgató, „A gyöngyvirág és lilom“ szerzője, kellemes hatást tett. Maguk a bírálatok szellemes ügyességgel írottak. Volt négy jeles szónoklat. A fél egy órakor végződött gyűlésen maga a püspök intézett beszédet az ifjúsághoz, megköszönve a kedves hatást. A 70 év előtti ifjúság képe csillant fel emlékezetében, szebb jövőt kívánások közt oszlott el az emlékezetes ülés.

Jegyzet. A Társulat alaptökeje ez évben 1194 frt volt, tömegesítve következő alapokból: a) száz évig növe alap 5 frt; b) gözmalom ajándéka 119 frt; c) Kovács Gyula-alap 222 frt; d) „Koszorú“-alap 224 frt; e) Tisza Kálmán-alap 110 frt; f) jogász-alapítvány 178 frt; g) Zsutai-alapítvány (keletkezett 1871—2. évben költeményeinek tiszta jövedelméből).

Dr. Balogh Ferenc,
theol. tanár.

Összel.¹

Kijöttem hozzád elhagyott barátom,
Meglátogatni betegségeden.
Tán haldokolva is megértesz engem,
Tudsz szánakozni szenvedésemen.
Fogadj öledre hervadt őszi erdő,
Hisz' sorsom a tiedhez oly rokon;
Tehozzád fordulok vigasztalásért
Temesd, temesd el tenger bánatom.

Együtt indultunk fakadó tavasznak.
Együtt örültük, együtt éltük át
A rózsahintő bájos kikeletnek
Bolondos, kedves, álmodó korát.
Szívembe édes, részegítő mámor,
Fáidra vig madárdal költözött;
A Boldogsággal, ifjú kedvesemmel
Ölelkeztem virágaid között.

Míg lelked ifjú, más színű az ég is.
kiesb a rét, vidámabb a határ.
Erdő, berek csak neked nyit virágot,
Neked dalol a vidám kis madár.

¹ A Bulyovszky-díjat nyert költemény.

Vágyak, remények hajnalhasadása
Emléked most is, most is úgy hevít,
Óh, csak még egyszer tudnám visszahozni
Rózsás korodnak boldog álmait.

De sólyomként a gyors idő repülve
Halad végetlen útjain tovább.
Kegyetlen, ifjú lelkedről letörli
Ifjú korod csillámló himporát.
A tündérálmok, fényes ideálok
Eltűntenek, csak emléküik marad.
Lelked szedett fa téli bús avarban,
Mely nem hoz többé új virágokat.

És én is, én is jaj, de megcsalódtam.
Az életet, de másnak ismerém.
Igazságért, tudásért lelkesültem,
Kutattam őket; végre fellelém.
Elöttem áll a rettentő tanúság,
Amit leszűrték hosszú ezredek.
Sötét betűi múltnak és jövőnek
Komor gyászban előttem lengenek.

Hogy ezredévek óta a világon
Minden nemesnek sorsa a bukás.
A gyilkosnak kegyelmet ad a nép, de
Kereszten hal meg minden Messiás.
Amerre nézel nagy, nemes szíveknek
Kálváriáját láthatod csupán.
Biborban él a zsarnokság, kacagva
A nemes szívek döltén, nyomorán,

Komor tanulmány, rettentő igazság.
A nagy nemes harc dőre, hasztalan.
A zászlót, melynek híveül szegődtem
Előre vinni, védni céltalan.
A martyroknak vére hullatása
Kiáltó szó, mit nem hall senki meg...
... Kihull a zászló reszkető kezemből
E szörnyű útra térni nem merek.

Ősz van, ködös, lombhullató borús ősz.
Az én lelkem bús költöző madár.
Tán holnap indul boldogabb hazába,
Hol rá megnyugvás, enyhe béke vár.
Ahol száz fájó, vérző seb begyógyúl,
Mit a csalódás ütött lelkemen,
A szent felejtés, enyhe béke karján
Mégfáradt lelkem végre megpihen.

Elfáradtam. Más, szebb világba vágyom,
Ahol talán még megpihenhetek.
Magasztos célok, fényes ideálok
Lelkem virági, Isten véletek.
Temesd, temesd el hervadt őszi erdő
Múlt ifjúságom tavasznapjait;
Hervadt virágok, levelek hullása
Hervadt lelkemnek fényes álmait.

Fehér Gábor.

Jézabel.

— Elizeus próféta pedig szólta egyet a
próféták fiai közül, és monda néki: Övezd fel
derekadat és vedd kezedbe e korsócska olajat,
és menj el Rámóth Gileádba.

— És menj be oda és nézd meg, hol van
Jéhu, Josafátnak, a Nimsi fiának fia. Mikor
pedig oda érsz, költsd fel őt az ő atyafiai közül
és vidd be a belső kamarába.

— És vedd elő e korsócska olajat, és töltsd
az ő fejére, ezt mondván: Azt mondja az Úr:
Téged kentelek királynak Izráelen! És az ajtót
kinyitván, fuss el, és semmit ott ne időzz.

Csendes alázattal hallgatá végig az ifjú
próféta szavait, átvette a korsócska olajat, meg-
erősíté saruja szíjjait s gyors léptekkel elsietett
Rámóth Gileád felé.

Erős cédrus növésű volt a próféta-tanítvány,
szelíd tekintetű, a szemekben az ifjú bölcsesség
ragyogása, alázat és áhitat s csendes borongás,
hallgató fájdalom a sűrű, fekete pillák alatt. De
az Úr akarja! Acháb háza kigyomlaltatik és olyan
lesz, mint Jeroboámnak, a Nébát fiának háza
és mint Baasának, az Ahija fiának háza. Az Úr
szólt Thesbites Illés által: Az ebek eszik meg
Jézabelt Jezréel köfalai előtt. Jézabel fején az
Úr prófétáinak és Nábótnak vére. Nem vesznek
el a próféták, ha Jézabel nincs; nem pusztult
volna el Nábót Acháb keze által, de felesége,
Jézabel, a sidóni királyleány akarta így, hogy
Achábot megvigasztalja: megölette Nábót Acháb
egy mosolyáért, véres barázdát húzatott Nábót
mellén, hogy Acháb szép homlokáról lesímitsa
a bánat redőit, mert nagy volt az ő búsulása
a Nábót szöllője miatt. De bosszút áll az Úr:
Az ebek eszik meg Jézabelt Jezréel köfalai előtt!

És amint elgondolkozva tova haladt, mind-
inkább kirajzolódott előtte Jézabelnek, a Baál
szerelmesének képe, kivel az Úr haragja, átok
és bosszuállás szállott Acháb házára, mert ol-
tárt emelt Baálnak a Baál házában, melyet Sa-
mariában épített és szolgála Baálnak, táncolt
előtte és csókolgatá Baált.

Az ifjú lehajolt, hogy saruja szíjjait meg-
erősítse, azután sietősebb lépésekkel haladt tova.
Valami üzte. Nem jó Jézabelről gondolkozni sem,
mert kigyóméreg a gondolat, mely az agyról a
szívre fut. Ebek eszik meg Jézabelt!... Úgy
érezte, mintha valaki futna utána, tüzes ajkak
lehe csapódott arcába, égő, csókos száj lihegését
hallotta maga mögött, hosszú, illatos haj suho-
gott utána. Adonáj! Ez Jézabel! Visszafordult.
Nem látott semmit, csak a sívó homiókot. Arca
vérlett, mint a bibor, úgy érezte, mintha a szíve
a torkában verne, szép, ébenszín fürtjei is lucs-
kosak lettek... az suhogott úgy utána. Roppant
távolságot futott egy óra alatt.

De a gondolat csak üldözte az ifjút.

— Elvette Jézabel Acháb esztét, megbüvölte szemeivel, melyekben a Baál oltárának kárhuzatos tüzei lobognak; hollószín hajával megkötötte Achábot; kárhuzatba vitte fehér holdas arcával, melynek fehérsége az elefántcsontéval vetekedik; leányos ajkaival, melyek pirossabbak, mint a karmazsin; csókjaival, melyek édesebbek, mint az alma íze: természetével; mely szebb mint a Libánon legszebb legsudárabb cédrusa; szerelmével, mely édesebb a bornál, kábítóbb a mandragóra illatánál, mely átok és pusztulás, bosszúállás és halál s kösír bolt Achábnak és fiainak és egész nemzetségének. Ezért hozta el magának Acháb Jézabelt, Etbaal, sidóni királynak a lányát s vele együtt a Baal képeit és az Úr haragját...

— Adonáj! Adonáj! sóhajtott az ifjú, mikor Rámóth Gileád magas házeit megpillantotta.

Bement a városba és kérdezősködött Jéhu, Josafátnak, a Nimsi fiának fia felől. A seregek fejedelmeinek tanácsában találta meg őt. Kihívá a tanácsból, fejére töltötte a korsócska olajat, mint Elizeus néki meghagyá, mondván: Királlyá kentelek téged az Úrnak népén, az Izraelen. És elmondá, amit szólott az Úr még Thebites Illésnek, az ő szolgájának szája által: Jézabelt pedig az ebek eszik meg Jezréel köfalai előtt. Mikor ezeket elmondá, kinyitván az ajtót elfutott..

A vezérek leterítették drága felső ruháikat Jéhu lábai alá s megharsantak a harsonák Rámóth Gileádban s kikiálták: Jéhu uralkodik!

Jórám serege pedig Rámóth Gileád alatt táborozott, erős, hatalmas sereg. Megtiltották azért, hogy bárki is kívül menjen a város falain, hogy Jórámnak Jéhu pártütését hírül vigye. Jórám ekkor Jezréelben betegen feküdt. A siriabeliek, Hazael emberei ütöttek rajta nehéz sebeket.

Jéhu parancsot adott a seregnek az indulásra, befogatott a harci szekérbe s felpattanva reá, elhajtott Jezréel felé sebes vágatással, mint a szélvész, mint a bosszúállás.

És Jórám szívében megnőtt a szomorúság és a félelem, mikor a toronyból lekiáltotta az őrálló, hogy sereget lát. Jéhu pedig örült hajtásban vágatott Jezréel felé. Jaj Jórámnak, jaj Acházianak, de százszor jaj Jézabelnek.

Jórám és Acházia Jéhu elé hajtottak harci szekereiken.

— Békességes-e a dolog Jéhu? — kiáltá Jórám a pártütő felé.

— Mit békesség — felelé Jéhu. Mikor Jézabelnek, a te anyádnak paráznasága és varázslása mindig nagyobb lesz.

Jórám most tért észre. Hisz ez árulás! Megfordította harci szekerét, — de gyorsabb volt Jéhu nyila, pendült az íj s Jéhu véresen

borult le a szekérbe. A holttestet kivetették a Nábót mezejére, oda, ahol Nábót vérét felnyalták az ebek. Akházia menekült. Jéhu emberei szekérében vágta le a Gúr hágójánál, Jibleám mellett. Jéhu serege diadalmasan vonult keresztül a jezréeli sikon.

Mikor szolgálai hírül hozták Jézabelnek Jéhu jövetelét, felkelt drága, ezüstoszlopos, bíboros nyoszolyájáról, jóillatú kenetekkel ékesíté arcát drága aranyláncot csatolt fehér halántékára, mellyel fejére szorítá szépsége koronáját, hajának ékességét; könnyű, lányos ruhát öltvén magára, kitámaszkodott a felház ablakán s nézett a jezréeli sík felé.

— Most jöjjön Jéhu. Az elgyöngült király ellen, kinek véres sebszájak rútították testét s a gyáva Akházia ellen csak lehetett diadalmas. De most győzzön! Jézabelnél van a legerősebb fegyver: a szépség. Szeme villámos sugárai erősebbek az érchegyű nyilaknál s a szerelme hatalmasabb, mint egy zászlós tábor. Önmaga ellenében győzzön Jéhu! És Jéhu bevonult Jezraelbe, és meg sem akarta látni Jézabelt. Jéhu bement a kapun. Jézabel lekiáltott: Békesség van-e, óh Zimri, uradnak gyilkosa?

Jéhu feltekintett. Érezte a Baál oltártüzének lángos lobogását Jézabel szemeiben s az ajkak szavaiban a halálos kigyócsipést: Zimri, haszontalan szolga, uradnak, gyilkosa! És eszébe jutottak az Úr szavai, melyet szólott Thesbites Illés szája által: Ebek eszik meg Jézabel testét Jezréel köfalai előtt.

Felszólt az ablakban álló főemberekhez: — Ki van ott velem? — és előre hajolt kettő-három közülök.

— Vessétek alá őt! S a következő pillanatban Jézabel teste összetörve terült el a palota falai alatt. Vérbe borult fehér melle, apró vérrózsák telepedtek a test fehérségére, mintha a Hebron havára piros gránát virágokát szórának s vére pirosra festette a palota falait, a lovakat, az embereket.

Jéhu pedig bement a palotába s míg künn zúzott mellel hevert a kövek kemény párnáján Jézabel, a sidóni király leány, benn az új király s hívei lakomáztak.

Jéhu Jézabelre gondolt. Intett a szolgálknak. El kell temetni, hisz mégis csak király leánya.

A szolgálak kimentek, de alig találtak valamit a gyönyörű, elefántcsont színű tetemből. Csak a szép fő maradt meg. A szem lezárult, a pillák alól kialudt a Baál oltártüze; a drága haj fehérsége vérrel tarkázott; az arc, a hősín arc most olyan a szétszórt haj tömegében, mint egy sárba gázolt mandragóra csokor; a lányos ajkak most is pirosak, de néhány csepp vér ül rajta, mint gránátvirág kelyhében a harmat, véres harmat; mintha a Libánonon zúzta volna porrá

a legszebb cédrust a szél annyira, hogy csak a koronája maradt meg: Jézabel szerelme kőszírboltja lett Achábnak és az ő fiának és egész nemzetségének és Jézabelnek.

Beteljesedett, amit szólott az Úr Thesbites Illés szájával: „Az ebek eszik meg Jézabel testét Jezréel földén“.

Chaj Jachve!...

Él az Úr!...

Koós Elemér.

A PESTI ESTI VERSEK CIKLUSÁBÓL.

III.

*A Kálvin-téren lepelt az este :
S a barna köves nagy csöndes kútnál
A lelkem balgán a nyárt kereste.*

*Zajok zúgatták rütül a teret,
Féltem csöngető sárga kocsiaktól
S belém ütözköztek őszi emberek.*

*Fájtak egy uccák, kövek, paloták...
S arra gondoltam... vajjon mi lenne,
Ha most, egy villamos vonszolna tovább.*

IV.

*Minden sarkon megállni... várni...
Mosolyogni és odább állni,*

*Ablakok alatt lassan lépve
Emlékezni egy régi képre,*

*Nevelő, pajkos régi lányra
S felbámolni a hold világra,*

*Ablakok alatt... lassan, lépve,
Megnyüzöttan és összetépve :*

(Ez az élet s az élni... élve...)

V.

*A Rákóczi-úton a furcsa ház
S benn egy vak ember fuvoláz :
Itt gyilkolták meg egykoron
Hanser Mihályt egy délután ;
Késő október délután.*

*A Rákóczi-úton a furcsa ház
Megráz, miként egy messziláz :
Itt ölel egyszer majd agyon,
S vonal be gyászt a falakon
Egy bizarr, gigászi hatalom.*

*A Rákóczi-úton a furcsa ház,
Megejt és lelken babonáz :
Itt gyilkolták meg egykoron,
Hanser Mihályt egy délután,
Késő október délután.*

*S benn egy vak ember fuvoláz,
S nem tudja, mily színű a ház,
S nem tudja senki ki vagyok,
S nem tudják jön az ablakok,
Hogy mögöttük egyszer meghalok.*

Hogy mögöttük egyszer meghalok.

Gaál Gábor.

Gvadányi: Peleskei nótárius.

Mindén irodalmi mű, vagy író kellő megértéséhez, kivált ha az korára nagyobb hatással volt és viszont kora befolyását rajta nagyobb mértékben tapasztalhatjuk, feltétlenül szükséges a korába való beállítás és a kor és író közötti viszony vizsgálata. Gvadányinak és szorosabb értelemben a tárgyalás alá vett munkájának kellő méltatásához első sorban is ez fontos; a jelen alkalommal azonban e kapcsolatnak bővebb fejtegetését mellőzöm és inkább kissé bővebben foglalkozom Gvadányi írói tulajdonságaival általában és csak azután térek át a tulajdonképeni tárgyra, a „Falusi nótárius“-ra.

„Szerettem királyom, szerettem hazámat, Viseltem mindenkor hazai gúnyamat, Anyai nyelvünkön mindig beszéltem, Más idegen nyelvek eleibe tettem“. E szavakat mondja a falusi nótárius testámentumában. Ezeket azonban Gvadányi hitvallásaként tekinthetjük. Ebbe belefoglalta a költő egész élettörténetét, kifejezte egyéniségének legjellemzőbb vonásait, megmagyarázta irodalmi munkásságának célzatát, legnemesebb eszméjét, a mindig uralkodó nemzeti eszmét. Nézzük először, hogyan jelentkezik a nemzeti eszme Gvadányi egész irodalmi munkásságában, hogy azután megérthessük a nótárius alap gondolatát.

Gvadányi e munkáját ma általában leginkább Gál József szindarabjából ismerik, mint jó bohózatot; vagy ha el is olvassák magát a költeményt, egy falusi ember mulattató kalandjaiban és botlásaiban gyönyörködnek inkább, mint sem a benne kifejeződő nemzeti eszmét kellőleg méltányolnák, pedig korában ép ezáltal ért el nagy hatást. Alapeszméje, mint tudjuk, az idegen visellett szemben a magyar nemzeti öltözet kiemelése és dicsőítése, szóval nemzeti tendencia. A nemzeti eszmék hirdetése Gvadányi költészetének legnemesebb vonása. Ott van pl. a másik munkája „A mostan folyó országgyűlésének szatirico-kritice való leírása“ megjelent 1791-ben. Ebben felöleli mindazt, ami a nemzet életére, a nemzet emelésére fontos és esdeklő szóval fordul az országgyűléshez annak végrehajtásáért. Födolog, hogy biztosítsuk alkotmányunkat, emeljük hazánkat gazdaságilag és hangoztatja, hogy az országgyűlés rendelje el 1) hogy a nemzeti viselet mindkét nemre nézve kötelező legyen, aki más ruhát hord, azt keményen meg kell büntetni; 2) legyen kötelező a magyar nyelv és állítsunk fel egy magyar tudós társaságot; 3) legyen nemzeti hadsereg. Ha mindez megtörténik, akkor nem kell félni a pogánytól, szabadságunk biztos lesz és nemzetünk megtisztul minden bojtortól. Itt mondja híres négy sorát:

„Ezen három pontok az igazi gravamen;
Kiktől nem nyújtatik ezekben lavamen,
Verje meg ily magyart a mennyei flamen,
Szivemből kívánom, mindörökké Ámen“.

Fontos itt a nemzeti hadsereg szükségének kiemelése. Erre a meggyőződésre, mint hosszú ideig katona, önmagától is rájöhetett volna, de sokkal valószínűbb, hogy ezt a gondolatot, mint a nemzeti élet egyik sarkalatos pontját attól a csodálatosan nagy, korában kellőképpen meg nem értett férfitől vette, kinek eszméi mindig teljes erővel világítottak a nemzetnek, mikor a magyar nagy esemény előtt állt, Zrínyi Miklóstól. Nem akarok e kérdéssel hosszasan foglalkozni, különben se találtam erre vonatkozólag semmi útmutatást, de nagyon valószínűnek tarthatjuk, hogy Gvadányi Zrínyi követője a nemzeti hadsereg jelentőségének kiemelésében. Megerősíti e feltevést az a körülmény is, hogy Zrínyinek mondhatjuk legmeggrázóbb, a nemzeti eszmék és érzelem magas szárnyalásában Szigeti veszedelemmel egyértékű és prózai munkái között tekintve azt a kétségbeesett és a romlást, a végső veszély közellétét az ezek ellen ajánlott és a nemzettől követelt szükséges dolgoknak szinte vateszi szemmel való meglátását, tekintve a mindenütt előtörő hazafi érzelem emelkedettségét prózai munkái között legkiválóbb alkotás, a Török Afium 1790-ben M.-Vásárhelyt újra megjelent és Gvadányi biztosan elolvasta. Mindenesetre megérdemelné a fáradságot annak kutatása, hogy mennyire hatott e tekintetben Zrínyi Gvadányira, mert ezáltal ismét egy adatot nyernénk arra vonatkozólag, hogy nemzetünk ez egyik legnagyobb szellemének eszméi mennyire áthatották a későbbi kort is.

Gvadányi tehát a nemzeti élet minden kérdését felölelte. Ennek egyik, talán első pillanatra nem a legfontosabb, de tényleg igen jelentős részét, a nemzeti viseletet tárgyalja és izgat mellette a Falusi nótáriusban. Az eszme neki igazán mély meggyőződése volt és ennek kifejezésével beleilleszkedett az újjászületés bajnokai közé.

Áttekintve röviden az alapeszmét, amelyből a Falusi nótárius fakadt, nézzük az előadási módot. Itt is vizsgáljuk először Gvadányi összes munkáiban a stílust, amelynek egyik legjellemzőbb vonása a komikumra, olykor a szatírára való hajlam. Ezt látjuk a már említett munkájában, „A mostan folyó országgyűlésének szatirico-kritice való leírása“-ban. Ezt találjuk, bár erős vonásokkal a „Pöstyéni Feredés“-ben; ez van meg többé-kevésbé minden munkájában. E vonás is Gvadányi természetéből folyik. Ő vidám, társaságot kedvelő ember volt, aki nevette a jóízű elbeszéléseket, kedvelt tagja volt a katonai köröknek és a nemesi kúriáknak. A jó kedv

alaptermészete volt. Ehhez járult nagy világlátottsága, tapasztalata, aminek révén észrevette az emberekben a ferde, komikus tulajdonságokat. E kettő, a vidám hajlam és az emberismeret, az emberi gyarlóság meglátása alkalomadtán megteremtí az előadásnak komikus, majd szatirikus vonását. E tulajdonságára vonatkozólag Gvadányi érdekes megjegyzést tesz a Falusi nótárius előszavában. „Némelyek fognak agyarkodni azért, hogy verseiben a magyar gavallérokat és dámákat annyira megillette, hogy a tisztelet küszöbét ebben áthágtá. Megvallom, ellenek tett satyrája egy kevésbé darabos és nem oly csinossággal harapó, mint Horaciusnak, Juvenalisnak, vagy Rábner úrnak satyrája; de úgy tartom, hogy ő azt képzelte magában, hogy ezeken valami csinos és néminemű élességgel való gondolatok igen keveset, vagy épen semmitse fognának, valamint, hogy a szó a rest lovon nem fog, hanem ostorral kell a vonásra hajtani, mert nemhogy a konsosságot és állorcás öltözetet le akarnák tenni, — de ó fájdalom — szégyenlik magokat magyar vérből származottaknak is mondani“. „Vajha verseinek fullánkjai oly hasznosak lennének, mint gyakran a méreggel kevert orvosság szokott lenni.“

E szatirikus vonás lesz uralkodó majd minden munkájában és azt kell mondani, hogy legtöbbször sikerülten. Legkevésbé sikerült a nótárius elmékedéseiben, ahol az atheistákat, deistákat és általában a szabadgondolkozókat igyekszik szatirizálni. Ennek oka az, hogy aki a szatira fegyverét sikerrel akarja használni, annak mindig nagyobb műveltségűnek kell lenni a kipelegérezettnél. Gvadányi pedig, ezt el kell ismerni, itt nem állt felette műveltség tekintetében a kigúnyoltaknak, ezért nem tud hatásos lenni, csak durva. Azonban a budai útban a szatira és komikum mindig csattanó.

Áttérve most már a Falusi nótáriusra, azt kell vizsgálni, hogy miért választotta Gvadányi az előadás módnak ezt a formáját eszméi kifejezésére, vagyis miért egy útleírás keretében beszéli el mindezt. A két első jellemvonását, vagyis az alapgondolatnak nemzeti tendenciáját, a stílusnak szatírára való hajlamát Gvadányi egyéniségéből igyekeztünk kifejtetni, e harmadik jellemző sajátosságát az európai irodalmak hatásának tulajdoníthatjuk. A nyugati francia, angol, német literatúrának volt kedvelt műfaja az utazás leírása didaktikus célzattal. Valami idegen, messziről jött ember belekerül a nyugati kultúrába, annak félszégeit észreveszi és kigúnyolja. Az útleírások már régen századokkal előbb kedveltek voltak és lassanként e műfaj elposványosodott. Új irányt vitt be a költészetbe a 18-ik században az angol Defoe Dániel regényével Robinson Crusoe élettörténetével, amely új termé-

szetes világot tárt fel az emberek elé, szemben a nyugati világ társadalmi kötelékektől akadályozott, lekötött életével. Mindenfelé elterjedtek a Robinzonádok és lassanként a gyönyörködtetés mellett a didakszis is megszólal bennük, amely az egyes társadalmi szokások ellen küzd. Ez új iránynak megalapítója Montesquieu, aki az 1721-ben megjelent „Perzsa levelek“ című munkájában megtámadja a Franciaországban divatozó szokásokat és intézményeket. Hatása nagy volt egész Európára és nálunk először Bessenyei-nél jelenik meg, aki a „die Amerikaner“ című munkájában, melyet Kazinczy F. fordított le. „Az amerikai Podotz és Kazimir“ címen 1776-ban, ily eszméket és célzatot szolgál. Hogy Gvadányi az e nemű munkákat ismerte, bizonyítja a nótáriushoz írt előszava, ahol egész csomó ilyen-nemű könyvet sorol fel, többek között „Don Quijote“-ét is. Különben e műfaj világirodalmi jelentőségét és fontosabb termékeit Beöthy Zsolt tárgyalja a „Magyar néprajzi elbeszélés“ II-ik kötetében. Ugyan ő hasonlítja össze Gvadányi munkáját Montesquieu Perzsa leveleivel a Gvadányi albumban.

Gvadányi tehát főleg francia hatás alatt választja az utazó regényformát, hisz a nótárius a maga falusi, régi szokásaival ép oly idegen Pestnek németes műveltségű lakosai között, mint Montesquien két perzsája Párisban.

A Falusi nótárius első része 1790-ben jelent meg, címe: „Egy Falusi Nótáriusnak Budai Utazása, melyet Önnön Maga Abban Esett viszontagságaival együtt Az Elaludt VÉRÜ Magyar Szívek Felserkentésére És Mulatságára E Versekbe Foglalt“. A munka már előbb elkészült, mert az Ajánló Levelet még 788-ban megírta. Jeligeje: „Mordet ut sanet keserü, de egészséges“. Előjáró Beszédet csatol hozzá, amelyben elmondja, hogy egy régi jó barátja küldte el neki, hogy mondja meg róla ítéletét. Ez természetesen csak, hogy úgy mondjuk költői fogás, mert ő maga írta a művet és csak azért adja a nótárius szájába, hogy annál természetesebb legyen. Az előbeszédben azután megokolja célját és előadás módját. Mint tükröt adja a gavalléroknak és a dámáknak. Reméli, hogy kedvesen fogják venni ez ajándékot, mert ebben tetőtől-talpig megfogják magukat látni. Megokolja, hogy miért ily versmértékben írt; azért, „mert a négysoros versekkel való munka fontosságot, érett nehézséget és méltóságot foglal magában“. Szerinte a négy sorok briliántok a versekben.

A munka maga tizenhárom részre oszlik; magában foglalja a nótáriusnak Budára tett útját, Budán viselt dolgait és visszautazását falujába. Az énekek elején rövid tartalom van.

A tartalmat a legfőbb vonásokban fogom adni, mivel mindenki előtt ismeretes.

A nagy peleskei nótárius elhatározza, hogy Budára fog menni, mivel sokat hallott és olvasott annak fényéről és mivel a törvényeket ott adják ki, itt tanulmányozni akarja a táblák systemáját és majd a községet a szerint fogja igazgatni. Zsufa fakó² lovára felrakja a szükséges dolgokat és miután elbúcsúzott családjától és falujától, lóháton elindul. Nagykárolyban egy ismerősénél jól megebédelt, ezután Piricsén egy kollegájához szállt estére. Debrecenben egy szücsnél aludt a Csapó-utcában, lovát a pince gádorába kötötte. Azután a sivatag Hortobágnak vette útját, itt előbb egy juhász vendégeli meg. Ettől eltávozva, kilenc bika üldözőbe veszi és már-már utól éri, mikor egy erős juhász két bojtárral a bikák elé áll és kutyaival elüzi őket. A halálra rémült nótáriust azután mézzel kevert pálinkával, amelybe borsot, gyömbért is rakott, itatta, amitől azután egészen jobban lett. Nagy hálálkodás között búcsúzik el a nótárius a juhásztól.

A következő éjszakát Füreden töltötte és itt a helység házába szállt. Itt azonban három vasas némettel találkozik, akik ütlegetni kezdik, mert komiszárusnak nézik. A falu gazdája menti meg azzal, hogy a szomszéd falu kántorának mondja. Erre a németek nem bántják, hanem dalolni kényszerítik, mire ő kénytelenségből egyik énekbe kezd, ami nagyon megtetszik. Reggel tovább megy és a pusztán szalonnát süt, azután pedig aludni dől le. Csakhamar besötétedett és ő egy dombra megy fel, hogy a csillagokat jobban lássa és tájékozódhasson. Esni kezd az eső is, ő pedig semmit sem látva beleesik a Csörsz árkába, miről azt hiszi, hogy a Tisza és várja, hogy mikor fülád már meg. Nehezen kiszabadul azután az árokból és végre egy csikósra talál, aki jól tartotta berbéccsel, ő pedig borral kínálta meg s ezután elindul Jászberény felé.

Itt egy régi iskolatársánál száll meg, nagy lakomát csapnak, felemlegetik a régi diák életet. Gödöllőn keresztül másnap Czinkotára érkezett, innen rövid idő alatt beért Pestre és a Dunán vert hidon átment Budára. Itt találkozott egy kancellistával, akinek ő régén praeceptora volt. Ez meghívja magához a lakására, amely egy gazdag serfözönél van.

Itt kezdődik a tulajdonképeni fontos rész. Másnap kiment a Duna partjára. Leírja Buda kinézését, mely az egész negyedik éneket elfoglalja.

A következő napokon sétaközben megakarja ismerni a magyar öltözetet, de egészen mást lát. Az ötödik énekben a régi magyar ruhát írja le.

A kancellista elvezeti az ország házába, ahol elkeseredetten látja a nemzeti viseletből és nyelvből kivetkőzött magyarokat. Este a komédiába megy, de itt még rosszabb dolgokat lát, azért elhatározza, hogy ezekből csúfot üz.

Most azután leírja az egyes öltözeteket.

Előbb találkozik egy deli ifjúval, akinek maskara köntösét igen megcsodálta. A különböző viseletek leírásával külön fogok foglalkozni.

Azt hiszi róla, hogy kötélen szokott ugrálni a theatrumban, kiderül, hogy tulajdonképen magyar gróf. A nótárius nem ijed meg, hanem bátran kimondja, hogy ha tovább is ilyen ruhában fog járni, Bécsben becsukják a bolondok házába és így szól:

„Hazánkban nemzete volt mindég tündöklő,
Hire, neve fénylett, mint fénylett gyémánt kö;
Légyen nagyságod is eleit követő,
Azt ha nem cselekszi, „üsse meg a mennykő“.

E szavakkal hagyja ott.

Jött egy másik ifjú, még cifrábban öltözve. Ezt meg molnárnak nézi, mivel oly színben járt és fehér kalapot viselt. A fiatal úr nagyon felindult, mert vicispán fia. Mikor a nótárius ezt megtudja, azt feleli, hogy maholnap kötözni kell.

A Császárfürdő tájékán ismét találkozott egy különös öltözetű úrral, aki franciául köszönti e szavakkal: bon jour. A nótárius azt hiszi, hogy meg akarja szúrni, mire azt feleli, hogy majd feltaszítja, hogy földet túr. Ettől pedig azt kérdi, hogy tán posta legény, mert korbács van kezében. Az ifjú nem más, mint a híres Törő Pál unokája. Mikor ezt megtudja a nótárius, azt mondja, hogy nem volna kár homlokára sütni a bolond szót. Az ifjú nagy szégyenkezéssel távozik el.

Ismét másik ifjúval találkozik, akinek nagy köpenyeg vállán, pedig alatta (huszártiszti) magyar ruha van. Kéri, hogy ne hordjon ilyen ruhadarabot, amit meg is ígér.

Majd egy hadi tiszt jön vele szemben, aki régi barátja, de ez is új módisan öltözködik. A nótárius kérésére ez is megfogadja, hogy ezután magyar ruhát hord.

Másnap egy ráctemetésen vesz részt, azután pedig egy álarcos bálba megy. Leírja és kigúnyolja a táncukat. Egy ifjú behívja az oldalszobába, ahol vacsorálni lehet. Itt jóízűt eszik amúgy falusiasan kés és villa nélkül, utána osztrigát eszik, de rosszul lett tőle, amitől csak a bor gyógyította ki. Az egész vacsora hat aranyba került, ami igen rosszul esett a nótáriusnak és felfogadta, hogy soha többet bálba nem megy.

A következő napokban a női viseletet gúnyolja ki. Leírja bőven a különböző női viseletet. Előbb egy szép nővel találkozik, aki szebb, mint a Venus temploma. A nótárius egész udvariasan kérdi, hogy kicsoda, mire azt feleli, hogy egy magyar gróf felesége. A nótárius egész nyíltan megmondja, hogy operai énekesnőnek nézte, oly cifrán van öltözve. A grófné jót mulat ezen és a nótárius másnap a huszárjától megtudja, hogy úrnője elhatározta, hogy ezentúl

magyar ruhában jár. A nótárius nagyon felindul ennek hallattára és ily szókra fakad:

„Én Istenem! adj több ilyen szívet,
Hazájához s annak köntöséhez hívet,
Engedd, ne érezzen idegen korcs nyívet.
És mást ne viseljen, hanem magyar mívet“.

Röviddel ezután egy másik nővel találkozik, akit görögnének nézett, mert két iszákja vagyon, melybe mindenfelét belerak. Arca is ki van festve. A nótárius magát meghajtva kérdi, hogy kicsoda. A nő azt feleli, hogy magyar bárók utódja, külföldön nevelkedett és férje királyi kincstartó. A nótárius jól tudja, hogy ez előkelő család és kéri, hogy magyar ruhát viseljen és köszönve eltávozik.

Ezután egy limonádét áruló sátorba megy. Itt egy szép fiatal lányt lát meg, aki azonban nagyon cifrán volt öltözve és ölében kutyát tartott. A nótárius egész szelíden, szinte atyaián szól hozzá és kéri, hogy ezt a rüt szokást hagyja el:

„Higyje, ha magára magyar ruhát vészen,
Eszter királynéhoz hasonlóvá leszen,
Szerelem hagymáza elfogja egészen,
Sok gavallér szívet, nem egy beteg leszen“.

A lányka belátja ennek igazságát és megígéri, hogy hazamegy és leveti e ruhát és magyar viseletet fog hordani.

Miután így sikeresen beszélt a nótárius, találkozik a legkirívóbb öltözetű nővel, akihez egész felindulással, majdnem dűrván szól. Ez a legdűrvább rész az egészben. E szavakkal fejezi be beszédét:

„Jobb volna, hogyha ked olvasót csörgetne,
Vagy ülne guzsalyhoz és orsót pergetne,
Magyar öltözetén senki sem nevetne,
Nem világ cégére, de példa lehetne“.

Ezek után a dolgát végezve hazamegy.

Eddig tart a tulajdonképeni budai tartózkodás leírása. Hirtelen háború üt ki. Csapatok vonulnak le délfelé. A nótárius is hazafelé készül és eladja fakó lovát. Görög kereskedőkkel indul hazafelé, miután előbb érzékeny búcsút vett gazdájától a serfözőtől és a kancellistától. Útközben mindenfelé folyik a toborzás, mikor hazaér, már Sándor ffa is beállott katonának. A síró édes anyát vigasztalja, hogy ne sírjon, mert még káplár is lesz a fiából, ő belőle pedig Pesten janitor. A falu nagy örömmel fogadja és áldomást csapnak, a nótárius elmondja, hogy a törvénykezés mesterségét kitanulta. Később megtudják, hogy a janitorságból nem lesz semmi, mert már betöltötték. A nótárius e szavaival fejeződik be a költemény:

„Csak nótáriusság éltem reménysége,
Míg járul falunak hozzám kegyessége,
Itten nagy Peleskén lesz életem vége,
Valamint most vagyon verseimnek vége“.

A falusi nótárius budai utazása két részre oszlik. Első rész a tulajdonképeni utazás, a másik a budai tartózkodás. E megoszlás nemcsak a cselekmény helyének változása folytán áll elő, hanem a költő célja és e célnak megfelelően a főhős jelleme következtében is. Az első rész az akkor divatos útleírások közé tartozik, a második pedig Gvadányi nemes eszméjének a nemzeti eszme hirdetésének lesz kifejezője. Természetesen ez a mű egységének rovására megy, azonban mind a hét résznek magában is van érdeme. Külön kell foglalkozni magával az utazással és külön a budai tettekkel.

Az első rész tehát utazás, egyszerű magyar nemesnek Budára lóháton tett útja. E leírásban azonban nem az átutazott vidék tárul fel előttünk, hanem a hősnak többé-kevésbé érdekes, komikus kalandja. Az előadás mód, bár művészi nem lesz, de azért mindvégig mulattató. A főhős, a maga egyszerűségével és sokszor naivságával mindig leköti figyelmünket. Minden tettét elhisszük.

E rövid utazás keretében sikerült Gvadányinak egy 18. századbéli nemes a maga egyszerű valójában feltüntetni, aki a maga szűk látókörében nézi a világot, aki hiányos és már csak jóformán a reminiscenciákból táplálkozó latinos műveltségével. Verböczy tripartitumával megelégedve éli át az életet. Megismerkedünk e néhány évében a Magyar Alföld majd minden tipikusabb alakjával; a bocskoros nemesen kívül, kit a nótárius képvisel a Hortobágy fiaival, a gulyással, csikóssal, muzsikus cigánnyal, csak egy hiányzik közülök, hogy a kép teljes legyen: a betyár. Látjuk a magyar jobbágy egyik legnagyobb csapását a katona fogdosást. Ezek mind közvetlenül tárulnak fel előttünk.

A nótárius típusa a falusi nemesnek. Gvadányi szerette, kereste ezek társaságát, de az ő világlátott tapasztalata meglátta bennük a komikus vonásokat és feltüntette. A komikum annál hatásosabb, mert nem közvetve beszél el Gvadányi, hanem maga a nótárius mondja, mint az ő szemében természetes dolgot.

A nótáriust az utazás alatt jellemzi a saját magával való eltelttség és önbizalom, amely azonban az első veszélyre összeomlik, hogy annál komikusabban tűnjék fel a hős. Szinte azt gondolhatjuk, hogy Gvadányi ez útleírásban a falusi jámborságot akarta kigúnyolni, hogy azután e kigúnyolt, de tösgyökeres magyar legyen ostorozója a budai nemzetietlen magyaroknak.

A nótárius legjellemzőbb tulajdonsága az okoskodás; utazásában műveltségének fitogtatása; Budán is mindig okoskodik, de itt nemes célja van. Elmélkedésében és végrendeletében is ez az uralkodó vonás. Okoskodása ez első részben

komikus, Budán a nemzeti eszme megnemesíti, az elmélkedésekben a vallásos és hazafias gondolat összeolvad.

Legközvetlenebb kétségkívül az első rész.

Mily komikus pl. mikor a pusztán eltéved és mivel régen asztronomiát tanult:

„Azért egy halomra lovammal felálltam,
Kalapom szarvából én tubust csináltam,
A fenn nevezteket azon át vizsgáltam
S ily consequenciát azokról formáltam“.

Vagy pl. mikor a juhásznak így köszöni meg az életmentést

„Drága juhász bácsi! én Hippokratesem!
Te nagy bölcsességű kedves Socratesem!
Én vitéz Hectorom! vitéz Ulixesem!
Engemet vezérlő hív Ganimedesem!“

Komikus alak a veszedelemben is. Így mikor a bikák megkergetik; már szinte végveszélyben forog, de mihelyt megszabadul, rögtön elkezd okoskodni, ami éles ellentét az előbbi kétségbeesésével:

„De van az ebeknek nagy phantasiája.
Esmérik micsodás az ember formája:
Ha embernek van a vaddal csatája
Nem engedik, vadnak hogy legyen prédája“.

E komikus színezet megmarad akkor is, amikor már Budán van. Ilyen, mikor elbeszéli, hogy mint vacsorált egy bálban. Mily természetesnek veszi ő, pedig mennyi komikum van benne, amikor előkelő vendéglőben kés és villa nélkül eszik.

„Vagdalt étel volt ez s yala foghagymával.
Nem kellett ehez kés, ettem azt kalánnyal“.

„A kappanhoz ugyan magyarosan láttam,
Egészen megettem, csak a nyakát hagytam,
A madárkát éven csak újaim nyaltam,
Azért mint kappanyon ezen úgy nem kaptam“.

Ez eleitől kezdődő komikusságának tulajdoníthatjuk, hogy amikor a magyar ruházat érdekében beszél, akkor is, bár nemes és tiszta szándéka becsülést érdemel, mindig van benne valami komikus színezet.

A nótárius mellett a típus alakok egész csoportja szerepel. Előttünk van a pusztá egy szerű és egyenes jellemű népe, aki az ismeretlen felebarátján szívesen segít, nem azért, hogy hálára kötelezze, hanem mert ez így illik. Látjuk egyszerű életmódjában elégedetten; látjuk egyszerű szállását. Látjuk, hogy mit és mint főznek. Látjuk, hogy mennyire siet veszélyben forgó embertársán segíteni és mily szeretettel ápolja, a halált pedig szerényen elhárítja

„Ember az embernek látván veszedelmét
Tartozik sietve adni segedelmét;
Felebarátjának nem érzi szerelmét,
Sőt nem is keresztyén, nem nyújtván védelmét.“

Azért is tartoztam segítségül lenni,
Mint felebarátod mentségedre menni;
Te hat kuvaszomnak köszönetet tenni.
Tartozol: nem hagyták életed elvenni“.

A nótárius visszaúttaztában ismét alkalma nyílik Gvadányinak egyes nép szokások leírására és pedig ahhoz, amihez leginkább értett, a katonai élet festéséhez. Folyik a sorozás mindenfelé. A gúnyt azért néha itt is megereszti; így pl. mikor a soba háborút nem látott, de azért hozzá érteni akaró polgárt gúnyolja:

„Egész nap hallottam csak projectumokat,
Belgrádot megvenni, hogy kell, plámumokat,
Itt Budán törökkel sok töltött halmokat,
Nevettem e téntás vitéz bolondokat.
Sok közülök megjött már Jeruzsálemből,
Az Úr koporsóját a török kezéből
Kivetted; de láttam a Jordán vizéből
Sokat ivott, részeg: tetszett beszédjéből“.

Vagy pedig mikor a nótárius büszkén emlegeti, hogy mi lesz majd az ő Sándor fiából, ha nagy tetteket hajt végre:

„Sándort is a török egy vitéz embernek
Egyszer megismervén, majd hívja Scendernek;
Vagy nagy peleskei vitéz Scender bégnek.
Meglásd, mely híre lesz az Avasha ennek
Ha Havasalföldjét, Moldovát, Bulgáriát,
Elnyeri Szerbiát és egész Boszniát,
Ha meghódoltatja tágas Romániát
Moreát, Candiát, Ciprust, Dalmáciát;
Európából ha kimégyen előle
A török: mit gondolsz akkor te felőle?
A király ezekért mit térszen belőle?
Unterlaidinántságot tán nyerhet ő tőle“.

Alkalmat vesz magának Gvadányi a magyar huszár dicséretére is:

„A mezőkben hol itt, hol amott a huszár
Nyargalván úgy tett, vett, hogy száll sólyom madár;
Kócsagtollas tisztje úgy ment mint egy páva jár,
Ha ezek töröktől vesznének, lenne kár“.

Ami az esztétikai értéket illeti, ezt, mint Gvadányi minden művénel, kevésnek mondhatjuk. Ő kellemes előadó, adomázó, figyelmünket leköti, de költőivé ritkán lesz. Ideálizálni nem tud, elmond mindent úgy, amint. Egyes leírásai azonban elevenségükkel és hűségükkel elég sikerültnek mondhatók. Így pl. a második énekben a vihar leírása elég szemléletes

„Villámlott szüntelen, hullott a sok mennykő
Ki tüzes, ki olyan nagy, mint egy kasza fenkő.
Más szag nem érezett, hanem csupa kénkő,
Ki itt nem félt volna, lett volna szívé kö.
Fekete fölyhőkkel borítva volt az ég,
Zápor esett, a közt mint dió olyan nagy jég“.

Másik színte elég hű leírás a kilencedik énekben van, ahol a nótárius fakó lovát írja le.

Elég eleven a toborzás leírása is; a fiatal katonák jó kedve. Érdekes, hogy itt egy versszak úgy hangzik, mintha valami katona dal volna beszöve:

„Akármely anyának katonává légyen
A fia, már véli: mézsárszékre mégyen.
Sir, eped utána, nem tudja, mit tégyen?
Nem lehet, hogy szívéen erőszakot végyen“.

Az előadás elevenségét és érdekességét tekintve kétségtelenül az útleírás, szóval ez első rész a legsikerültebb a Falusi nótáriusban. A budai tettek már más szempontból érdemelnek figyelmet.

(Vége következik.)

TÉLI LEVÉL

Állj szembe vélem
Szemed szemembe dalolva nézzén s benne
Hótiszta s enyhe téli kedv ragyogjon.
Mondj pár szót,
Régit, fehérét és neves,
Kezedben csengő csókkal pároz
Pár korcsolyád lóbáld
Szelid türelmetlenséggel, sietve.

Még várj, édes, ne menj. Hadd sütkérezzem
Szemed fényénél: téli napsütésbe'.
Most téli lelkem tiszta s hófehér
S úgy mélyed el rajt' bársonyos szavad,
Mint kis cipellők apró roppanása,
Ha lágyan illet harmatos havat...
— Úgy, könnyedén fordulj most,
Menj — szervusz — ragyogva, vissza ne nézve!

... Mi kék s kemény sok kurta kémény árnya
Fehértetés sok régi sárga házon,
Mi néma jajjal állnak bús, tar ágak
S mint török, oly meredten
Az ég fagyottkék, bennül s hideg húsába...
S most csendbe mondom: Mi kellén...
Te meg ne halld, csak menj. De lenn a jégen
Majd gondolj rá kicsit, hogy fázom.

Havas Gyula.

NOTTURNO.

A hold, a halk leányzó, tünődve jár az égen
Gyémánttal porzott úton, aranyrózsák között,
Ezüstvizű kannával már mindent megöntözött,
Melyet merengve hímáld zafirerű kezében.

Most halkan hazahullok: ma koldus, király holnap,
Hol sorfalat ragyognak a lámpa-katonák,
És száll a Vágy dalolva sok fehér házon át
Hol sóhajos szobákban szüzlányok illatoznak

És csipkefüggöny csillan az ablakok homályán...
Ó, hány hótést piheg most álmatlan nyoszolyáján
És érlelő, szent csókot hány szomjas ajk kíván!...

... Simúl-e hozzám egyszer egy hamvas, tiszta lányka
Ó, meddig ad szerelmet az ucca röpke lánya
S a Hold, e nincs-leányzó, ez égi, légi lány? ...

Havas Gyula.

Oláh Gábor.

Ahogy régi kedvese képét idézi magában, ahogy egy rég ízelt íznek az ízére igyekszik emlékezni az ember: úgy próbálom most elővarázsolni s emlékezetem alapján papírra vetni Oláh Gábor írói képét. Rég olvastam írását. Most sem kerítem elő a könyveit. Csak azokat a régi benyomásokat hívom életre, amelyek róla emlékezetembe vésődtek, ezekből próbálok elnagyolt, felületes képet szőni róla, — kontárképet az írói arckép élesszemű, biztoskezű művészeről.

A kép egy zavaros és tragikus pályát ábrázol.

Oláh Gábor élete végig egy nyugtalan keresgélés. Hol itt, hol ott bukkan fel, hol ebbe, hol abba kezd, hol ezen, hol azon a módon. Minden műfajban megpróbálkozik. Ír nyelvészeti értekezést, ír kisebb-nagyobb írói tanulmányokat, műfordítást, útirajzot, novellát, drámát, költői elbeszélést, verses regényt, lyrai költeményeket. A túleröltetés lázával, buja termékenységgel dolgozott. Pár évvel ezelőtt még hozzátartozott a magyar őszhöz, hogy megjelenik néhány könyve. Érző, gondolkozó és cselekvő emberből író lénygé, szinte *írógéppé* fokozta le magát: az írásai számára és az írásaiban érez és gondolkodik, minden cselekvése, egész élete az írás. Évente többször termett, mint kövér keleti földek.

Ebben az állandó, pihenéstelen munkában, mely nála robottá fajult, nem volt rá ideje és nyugalma, hogy megtalálja, megértse, vagy pedig kialakítsa magát. Csak találgatta, de nem találta meg magát soha. A népies magyarosság anyatején nő fel (nála ez anyatej, nem hamisított tej). Tájszavakban gazdag, tősgyökeres magyarságú, tömör és fordulatos nyelve eleinte az Aranyéra emlékeztet. Földszagú és plasztikus a nyelve. Aztán finoman cizellálni kezdi az ő keményvágású, nyerses nyelvét és színek gazdagságával himezi. A „Költemények“ és a „Sámson“ már a Vörösmarty pazar és pathetikus pompájában csillog. Metaforák kápráztató és fárasztó özöne borítja el ezentúl az írásait. A képzeteknek színta kifogyhatatlansága jellemzi. Oly szaporán ontja e metaforáit, hogy olykor időnk sincs az utána-képzésre; így betekinthetetlen, zavaros és dús chaosz áll elő rendezett és szemlélhető kép helyett. Aranyt s Vörösmartyt azonban nem azért említettük, hogy hatást, hanem hogy hasonlóságot jelöljünk. Úgy állt Oláh ezidőben előttünk, mint egy kiforrott, a maga útjain és a maga lábán járó ember. A népiesség unt és együgyű laposságain túlfejlődött; forró érzések, erős érzékiség és modernebb, művészebb technika nyomult a verseibe. De az akkoriban induló új iránytól idegenkedett, amint ezt Bodor Aladár erdélyi útleveleiből tudjuk. S ekkor jött a katasztrófa. „Paraszt zsályaként aludt el S bús krizantém-

fürttel ébredt...“ Oláh Párisban jár s átpártó Adyékhoz. Megkapja őt az Ady fantasztá szertelensége, különös, beteg és túlfinomult érzésvilága. És vergődve küzd, kapálózik e hatás ellen és letagadja százszor — mindhiába: ír az Ady modorában, az Ady témáiról és ócsárolja, szidja a magyarságot, meg Maradandóság Városának sivár homokját. Egyéniségének természetes magából fejlődése megakadt; zürzavaros forrongást látunk az utolsó könyveiben; csodás képei, sorai vannak, de nincsenek egész és egészséges versei. Valami új formát is próbál: rohanó dallamú, ritmikus prózát ír dagályos és fantasztá stílusban. Még feltünőbbé lesz ekkoriban az az említett legkibélyegzőbb tulajdonsága, hogy óriási képzetkincs van a birtokában, rendkívüli, páratlan képzelettel rendelkezik. De az óriási képzet-halmaz úrrá lesz felette; mintha nem egészséges, eleven érzések iratnák vele a verseit, hanem kavargó és fékezetlenül kapcsolódó képzeteinek alakulását foglalná szavakba. Rendkívül jellemző munkája e szempontból utolsó műve: a „Viola elbukott“. E költői elbeszélés tartalma az, hogy egy fiatal leány, akit megejtője cserben hagyott, vízbe öli magát. De ez a mese csak keret, ami egyáltalán nem lényeges e műben; Viola története nem érdekel, Viola nem jellemzett, élő ember, csak egy név, az ő története nem sokkal fontosabb, minthogy a nap az égen jár és a folyóba bukik; ép olyan dekoratív ornamente és nem oszlopa ez a műnek, mint egy természeti jelenség leírása: az egész költemény képeknek és színeknek álomszerűen buja, rendszertelen és dús szövedéke. Túltengő, mértéktelen képzete nagyszerű kincsekkel árasztotta el az Oláh költészetét, de ez is bomlasztotta fel harmonikus kiképződése előtt.

Írói pályája nagy és teljesíttelen ígéretek sora. Más írók fejlődése abban áll, hogy szép lassan beváltják a hozzájuk fűződő reményeket. Oláh fejlődése abban nyilvánult, hogy — egyre nagyobbakat ígért. Egyre nagyobbakat és egyre mást. Minden téren megsejtette, mit *tudna* (leggyöngébb írásaiban is ott a nyoma tagadhatatlanul erős tehetségének), de a megvalósítás előtt mindig más térre csapott át. Olykor úgy látszott, hogy új tartalmakat s formákat hoz (így is van fölismerhető jellege az írásainak) — de a megvalósítás mindig elmaradt. Talán ereje, talán nyugalma és ideje nem volt a teljes és békés kifejlődéshez, talán az volt a baj, hogy Oláh óriási átalakuláson ment át. Primitív paraszt talajból emelkedik magasra — egy egész más régióba. Így elveszti lába alól a talajt és az új módba szörnyű erőfeszítéssel is csak alig tud elhelyezkedni. Másutt volt a gyökere, mint a koronája.

Innen van az ő egyéniségének felemás, maga előtt is bizonytalan volta, zavara és tragikuma.

SZERENÁD.*

— Paul Verlaine. —

Halld, kedves, száll feléd dalom,
Mely tompa s beteg,
Mint sírjából a bús halott,
Úgy énekelek.

Nyisd meg füled és lelkedet,
Peng a mandolin
Érted, érted lett a dalom
Gyötrelem és kin.

Énekelem: szemed arany
És szemed onyx,
Kebled Lethe, dús hajad a
Búsan folyó Styx.

Halld, kedves, száll feléd dalom,
Mely tompa s beteg,
Mint sírjából a bús halott,
Úgy énekelek.

Énekelem puha tested
Buja illatát.
Elém idéz álomtalan
Sok, sok éjszakát.

Énekelem: ajkad piros,
Csókos angyalom,
Martirtövissel vérezted
Fehér homlokom.

Nyisd meg füled és lelkedet,
Peng a mandolin.
Érted, érted lett a dalom
Gyötrelem és kin.

Péterffy László.

SAPPHO.*

— Jean Lorrain. —

Te nagy, te szép, te könnyes szenvedő,
A búsak anyja, kit a lira hív
Örök rabúl, te fájó csupa-szív
Szerelmed, jaj, szerelmed temető.

Azúrszemedből olvasom bajod,
Amelyre gyógyfű nem termelt soha —
És az istenek gógós szigora
Nem törte ráncba márványhomlokod.

Szép tested, mint egy nagy fehér madár
Örvénybe hull, mely áldozatra vár —
És Leucas örök hajnalra kél.

Holttested nagy, hervadt virágszirom.
Csodás halálod, óh, értem, tudom:
A test elmúlik, de a lélek él.

Péterffy László.

* A „Debreceni Casinó“ pályázatán 6 aranyat nyert műfordítás.

ŐSZ.

— H. H. Ulrich. —

Barna szérűn, tömött szérűn
Aranykalász fakul, bágyad, —
Jön az ősz az erdőszélről,
Borzongva ül indatűzre — indatűzre.

Fátyolt von a bús vidékre;
Fáradt fénye fájón rezdül —
Ködasszonyok fázva, félve
Fehér leplet, őszi leplet mosnak — mosnak.

Péterffy László.

Mírek.

Március 15. A „Magyar Irodalmi Önképző Társaság“ ebben az évben is kitartó lelkesedéssel rendezte és ülte meg március 15-ét. Ez a lelkesedés átcsapott az ős kollégium falán s szép számú közönséget vonzott. Már a kora délutáni órákban nagy tömeg lepte el a kollégium udvarát. Csakhamar a körfolyosók is megteltek az érdeklődők százaival. Mind eljöttek, akik remélni, lelkesedni, ünnepelni, tenni akartak tanulni, sok, sok öreg, akik behíányították megjelenésükkel, hogy szívük még fiatal s rácafoltak arra a mindinkább szélesebb körben elterjedő hiedelemre, hogy március 15. csak az ifjak ünnepe.

Maga az ünnepély három részre oszlott. A Petőfi-szobornál énekelt a Petőfi-dalkör, szépen, lelkesedve és lelkesítve. Kovács Elemér, a M. I. Ö. T. elnöke emlékbeszédet tartott, széles perspektíváját, rendezett agyra vallott. Utána Dankó Sándor hittanhallgató szavalta el a „Nemzeti Dal“-t, mely átérzéssel és rutinnal. Miután dr. Hódy Béla, a Petőfi-dalkör titkára megkoszorúzta a Petőfi-szobrot, felhangzott: „Őseink emléke“, melyet a Petőfi-dalkör énekelt el. Ezzel az ünnepély első aktusa véget ért.

Az ünnepély második részét, melynek színhelye a kollégium udvara volt, a Főiskolai Kántus vezette be a Himnusz eléneklésével. Ezután Dancsházy Sándor mondott emlékbeszédet. Beszéde túlnőtt a lokális kereteken. Dícséretére csak annyit hozunk fel, hogy sikerült egy pillanatra szívünkbe lopni a „Nagy napok“ képét. Gönczy Sándor, hittanhallgató Ábrányi egy alkalmi ódáját adta elő. A tehetséges és szorgalmas ifjú szereplése megszilárdította feltevésünket, hogy nemsokára egyik legjobb szavalónkká válik. A Kántus „Talpra magyar“ éneke fejezte be az ünnepély második aktusát.

A városháza, jobban mondva az „Első Takarékpénztár“ új palotája előtt énekszámokkal a Kossuth-dalkör szolgált. Az ünnepély harmadik részének kiemelkedő pontjai voltak: Gulyás Imrének, a „Jogászélet“ felelős szerkesztőjének, emlékbeszéde. A világos berendezésű, mégis tömör beszéd Gulyás előadó művészetével párosulva, a közönségre nagy hatást gyakorolt. A harmadik résznek igazán kiemelkedő mozzanata Németh Károlynak, a M. I. Ö. T. jegyzőjének, alkalmi szavalata volt. Frenetikus tetszés kísérte szavaltát. A tetszészaj nem akart véget érni. Ismételnie kellett. Az ünnepély ezzel a sikerült akkorddal véget ért.

A „Magyar Irodalmi Önképző Társulat“ nemes buzgalmát és páratlan áldozatkészségét tehát nem várt siker koronázta. A hangulat mindvégig teljes maradt s nem zavarta meg más, csak az a kissé lehangoló körülmény, hogy az akadémiai hallgatóknak csak kis részét láttuk az ünneplők sorában. Ezt nem hagyhatjuk szó nélkül. Midőn idegenek, akiket igazán nem vezet más a kollégiumba, mint az érzés közossége és az eszme szentsége, melyért mindnyájan harcolunk, százával tódulnak emelni ünnepegyünk fényét, akkor véreink, az alma mater fiai távolmaradásukkal tüntetnek. Csupán rájuk hullhat a kő. A vezetőség, élén *Kolozsváry Kiss Lászlóval*, mindent megtett, hogy a tömörítés nehéz munkáját — legalább március 15-ére való tekintettel — sikerrel végezhesse. Fáradtságuk nem járt a kívánt eredménnyel. Ha mégis nem mindennapi siker jegyében folyt le az ünnepély, nem az ifjúság egyetemének, hanem annak a kis töredéknek lehet köszönni, amely szembeszállt a közöny mindent megbomlasztó átkos hatalmával.

Jelentés a „Debreceni Patronázs-Egyesület“ 1911. évi működéséről. Egybeállította és kiadja Csiky Lajos, a Ferenc József-rend lovagja, mint a Patronázs-Egyesület titkára.

Áldásos, munkás év eredményeként fekszik előttünk ez a jelentés. Amint végiglapozzuk, önkéntelenül jön ajkunkra: ime egy egyesület, mely a társadalom kiáltó sebeit nem hangos szavakkal, hanem cselekedetté érett humánitással gyógyítja. Ez magyarázza meg az aránylag fiatal intézménynek nem közönséges sikereit és rohamos terjedését. Azok, akiknek szemük van meglátni a társadalom kiáltó igazságtalanságait, akiknek szívükben fő-helyet foglal el az emberszeretet, sietve foglalják el helyüket a kibontott zászló alatt. Ezek a zászlók pedig balzsamot jelentenek a társadalom sebesültjei számára.

A rohamos fejlődés igazolására legyen szabad felhoznunk a következő statisztikai adatot, mely az egyesület tagjainak létsámát tünteti fel:

1. Tiszteleti tagok	29
2. Tisztikar	15
3. Intéző-bizottság	10
4. Választmányi tagok	137
5. Alapító tagok	30
6. Rendes tagok	40
7. Pártoló tagok	40
8. Működő tagok	82
9. Rendes- és működő tagok	3
10. Pártoló- és működő tagok	3
11. Adományozó tagok	8
12. Ösztöndíj alapítványtevő tag	1

Összesen 400

Az egyesület titkára jelentésében rámutat az okokra, amelyek legtöbb esetben bűnre vezetnek. Ezek között szerepel az elhagyatottság érzete, amely a gyermek és fiatalok érzésének egyik legnagyobb indoka, azután a szennyes, a ronygos ruha, vagy éppen ruhátlanág, mely nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a gyermek levetkezze emberi méltóságának tudatát s a bűn karjába vesse magát. Tehát arra kell törekednie az egyesületnek, „hogy lássák, érezzék a pártfogoltak, hogy van lélek, mely gondol rájuk, van szív, mely együttérez velök, van, aki felruhazza a ruhátlant“. Ezeket az eszméket legnagyobb részben már megvalósította az egyesület. Körülbelül 93-ra tehető azoknak a száma, akiket az egyesület pártfogásába vett. De hogy még szélesebb körben valósíthassa meg azokat az elveket, amelyeket

az emberszeretet diktál, szüksége van lelkes hívekre, bátor katonákra. Ez első sorban az ifjúságnak szól, hisz még előtte van a hosszú élet s tőle függ, hogy ezt az életet ezren áldják, vagy mint értéktelent, megvessék. Rajta tehát, a zászló kibontva, csoportosuljon alá az ifjúság, cél: a szenvedők könnyének letörlése, eredmény: fehér lelkiismeret, nemes, tartalmas, sokaktól áldott élet.

Julow Jenő a M. Ö. I. T. elnöke megváltozott körülményei miatt megvált állásától. A társaság őszinte sajnálattal vette tudomásul távozását. Szimpatikus alakja, erélyes és mégis kedves egyénisége közkedvelt volt. Az ifjúság osztatlan bizalma emelte díszes állására s most midőn távozik, az ifjúság osztatlan szeretete és nagybecsülése kíséri útjára. A megüresedett elnöki székbe a Társaság egyhangúlag Kovács Elemér 3. éves joghallgatót emelte, aki Julow megkezdett munkáját: az ifjúság szellemi vezetését folytatni fogja.

Kérelem Gergely Antal emlékének megőrkítésére. Gergely Antalt megölte a szíve. Az a nagy szív, mely oly forrón dobogott embert boldogító nagy eszményekért, mely oly tájon vert a nyomor, az elhagyatottság, az árva sors sápadt arcú hajótöröttéért. Senkiért oly fájón, mint a lelkészárva, hivatása részesei, az inség ez elpecsételt áldozatai mostoha sorsáért. Zászlót ragadott kezébe, bejárta lángelek fénycsóvjával az országot, szórta a szikrát, gyújtotta a lelkeket, olvasztotta a könyörtelenség jégkérgeit, hevítette a szíveket nagy elhatározások paroxismusáig. Égett, tudott gyújtani. Útját virágokkal szórta a fellekesített közönség, de legtöbb virágot ő szórt lelke tündéri világából beroskadt lelkészi sírokra, itt maradt árva könnyfátyolos jövőjére. Világerdő volt, lehetett pazar. A nagy lélek ellángolt, a paradicsom elhervadt. De az árva itt maradtak, számuk kettővel szaporodott, azzal a kettővel, kiket úgy szeretett, kiknek jövőjére, ha sejtelmes aggódással gondolt, megeredt szemének gyöngyöző patakja, hullott ajkairól a szeretet, könyörület, irgalom szelíd permetegye s fűzte az áldozatos buzgóság adományainak koszorúját a — mások homlokára. Fűzzünk e koszorúba egy drága virágot, a hálás emlékezés szelíd nefelejsét. Tegyük egyik életcélja: a Kálvineum (lelkészárva otthona) javára nevével nevezett „*Gergely Antal alapítványt*“, takarja el e koszorú a sirt, ne lássák árvaink, hogy otthonunk hamvakon nyugszik; vegyük le nevével a gyászkeretet, fonjunk behért körötte s az alapítványban tartsuk fenn áldáshozóan áldásos élete áldott emlékezetét. Aki ismerte, aki valaha hallotta, hogy ne tett volna koporsójára egy szál virágot, annak értékét kérjük abba a koszorúba, melynek virágai mennybe illatoznak. A kegyes adományok „*Gergely Antal-alapítvány*“ jelzéssel alulírottakhoz küldendők. Püspökladány, 1912 február 23. A Kálvineum Végrehajtó-Bizottsága nevében: *Kiss Ferenc* elnök.

„*Árpád sirjának kutatása*“ címen új könyv jelent meg, melyben a tárgyalt helyek képeken is szemlélhetők; egy térkép és térkép is van hozzá csatolva. Ezen könyv úgy a fiataloknak, mint felnőtteknek igen tanulságos olvasmány. Megrendelhető a szerzőnél Budapesten, a következő címen: *Honéczy Aladár, I., Kruspér-utca 5. I., 24.*